

Rudolf Steiner

**REÎNCARNAREA ȘI KARMA
ȘI SEMNIFICAȚIA LOR PENTRU CULTURA
PREZENTULUI**

GA 135

Trei conferințe ținute la Berlin între 23 ianuarie și 5 martie 1912

Traducere după:

Rudolf Steiner

Wiederverkörperung und Karma

und ihre Bedeutung für die Kultur der Gegenwart

După stenograme nerevizuite de conferențiar,

editate de Rudolf Steiner-Nachlaßverwaltung

Editura Rudolf Steiner, Dornach/Elveția 1989

GA 135

Traducere: Delia Popescu

Revizuire: Andrea Dumitrescu

©2012 BIBLIOTECA ANTROPOSOFICĂ pentru prezenta
traducere în limba română

Biblioteca antroposofică: www.spiritualrs.net

CUPRINS*

CONFERINȚA I — Berlin, 23 ianuarie 19123

Cum se ajunge la o contemplare nemijlocită a miezului ființial spiritual-sufletesc al omului care trece prin viețile pământești repetate? Transformarea formelor și a forțelor la trecerea de la o încarnare la alta are loc în conformitate cu anumite legi: interiorul devine exterior, exteriorul devine interior. Consecințele karmice ale materialismului pentru următoarea încarnare a omenirii prezente. Transformarea gândurilor în forțe care configurează viitoarea viață pământească.

CONFERINȚA a II-a — Berlin, 30 ianuarie 1912.....17

Necesitatea formării unei capacități deosebite de simțire și amintire prin exerciții sufletești pentru a ajunge la o trăire reală a reîncarnării. Chemarea la o viață spirituală prin trăirea unei crize karmice. Încadrarea în lumea spirituală.

CONFERINȚA a III-a — Berlin, 5 martie 1912.....36

Reîncarnarea și karma ca idei fundamentale ale concepției antroposofice despre lume și forța lor întemeietoare de moralitate. Corelații karmice. La mijlocul unei vieți, omul se unește, de regulă, prin alegere liberă, cu aceia care devin într-o viață următoare rudele sale de sânge (părinți, frați). Influența transformatoare viitoare a ideilor de reîncarnare și karmă asupra științelor și a întregii vieți a culturii occidentale.

NOTE.....55

* Volumul GA 135 cuprinde 5 conferințe: cele 3 conferințe ținute la Berlin care sunt incluse aici și 2 conferințe ținute la Stuttgart în 20 și 21 februarie 1912, care au fost publicate în cartea *Karmă și reîncarnare. Contribuții la ideea de reîncarnare și karmă*, Editura Univers Enciclopedic, 2011.

CONFERINȚA I

Berlin, 23 ianuarie 1912

Cu observațiile pe care le-am putut face asupra faptelor și entităților spirituale ale lumilor superioare, și care au fost întrerupte în răstimpul adunării noastre generale, se pot îmbina acum câteva aspecte care ne pot oferi explicații asupra anumitor lucruri legate de evoluția actuală a omului. Așadar în timp ce examinările de care ne-am ocupat în toamnă [1] urmau să ne ducă mai mult în procesele întru câțva din interiorul ierarhiilor superioare, astăzi vrem să considerăm câteva aspecte care pot fi evidente pentru noi ca probleme așa de omenеști.

Omul care s-a preocupat un timp cu antroposofia și care a asimilat în special concepțiile fundamentale despre reîncarnare și karmă și despre restul adevărilor omenirii și evoluției ei, se va întreba sigur cu ușurință: De ce oare ajungem atât de greu la o contemplare directă, adevărată, a acelei entități din om care trece prin viețile pământești repetate, așadar a acelei entități a omului care, numai de am cunoaște-o ceva mai exact și tot mai amănunțit, ar trebui să ne ducă întru totul de la sine și la o înțelegere a tainelor vieților pământești repetate, și chiar și a karmei?

Ei bine, trebuie spus, desigur: Omul abordează de obicei complet pe dos tot ceea ce este în legătură cu această întrebare. Mai întâi, omul caută, cum este prea de la sine înțeles, să se lămurească și asupra acestor lucruri prin lumea de gânduri obișnuită, prin rațiunea obișnuită, și el se întreabă: În ce măsură se pot dobândi, din faptele vieții, puncte de sprijin în sensul că această concepție despre viețile pământești repetate și despre karmă este una corectă?

Acum, ce-i drept, omul va putea ajunge până la un anumit punct printr-o astfel de strădanie, care se bazează în esență pe reflectare; dar prin aceasta el va putea ajunge totuși numai până la un anumit punct. Căci lumea noastră de gândire, de fapt, așa cum este ea alcătuită, este

Întru totul dependentă de acea organizare din cadrul organizării noastre generale ca oameni, care, de fapt, este limitată doar la o singură încarnare, și pe care o obținem prin aceea că ne este alocată această organizare anumită, tocmai așa cum trăim noi ca oameni între naștere și moarte. Și de această organizare, anume de configurarea deosebită a trupului fizic și a trupului eteric, care se înalță doar cu o treaptă deasupra trupului fizic, este dependent tot ceea ce putem numi lumea noastră de gândire. Și, în fond, cu cât mai perspicace sunt aceste gânduri, cu cât se pot băga ele mai mult în adevăruri abstracte, cu atât mai mult sunt dependente aceste gânduri de organizația exterioară a omului, limitată la o singură încarnare. Putem deduce deja acest aspect din ceea ce am spus adesea, că noi în viața dintre moarte și o nouă naștere, așadar în viața spirituală, putem lua cel mai puțin cu noi, din tot ceea ce trăim în sufletul nostru, gândurile noastre. Așadar ceea ce gândim în modul cel mai perspicace trebuie să lăsăm cel mai mult în urmă. Ne-am putea întreba formal: Ce depune omul atunci când pășește prin poarta morții? Păi, mai întâi, trupul său fizic. Dar din tot ceea ce acum îi este lăuntric, omul leapădă, într-un mod aproape la fel de cuprinzător, complet, tot ceea ce a dezvoltat el ca gânduri abstracte în sufletul său. Aceste două lucruri: trupul fizic și gândurile abstracte, ba chiar gândurile științifice, sunt cele pe care le poate lua cel mai puțin omul cu sine atunci când pășește prin poarta morții. Omul ia oarecum ușor cu sine înclinațiile sale, impulsurile, poftele pe care și le-a cultivat, în special obișnuințele sale, el ia cu sine și tipul și natura impulsurilor sale volitive, dar își ia cel mai puțin gândurile sale.

Deja din faptul că gândurile sunt atât de mult legate de organizarea exterioară poate fi conchisă că ele nu sunt un instrument foarte potrivit pentru pătrunderea în tainele reîncarnării și karmei, care sunt adevăruri ce trec dincolo de o singură încarnare. Dar până la un anumit punct putem totuși ajunge, și până la un anumit punct trebuie chiar să ne perfecționăm gândirea dacă vrem să înțelegem în mod teoretic reîncarnarea și karma. Ce se poate spune în această privință,

toate acestea au fost, în fond, spuse fie în capitolul despre reîncarnare și karmă din *Teosofie*, fie în mica lucrare ***Reîncarnarea și karma, reprezentări necesare din punctul de vedere al științelor moderne ale naturii*** [2]. Aproape că nu putem adăuga multe față de ceea ce a fost spus în aceste două scrieri.

În privința a ceea ce poate adăuga intelectul, acest aspect nu ne va mai preocupa astăzi în continuare, ci mai degrabă întrebarea: Cum poate ajunge totuși omul la o anumită concepție despre reîncarnare și karmă, adică la o concepție care este mai valoroasă decât o simplă convingere teoretică, care poate da un fel de certitudine interioară că miezul ființial spiritual-sufletesc propriu-zis din noi vine înapoi din vieți anterioare și trece dincolo înspre vieți ulterioare?

Ajungem la o asemenea concepție precisă prin faptul că efectuăm lucruri interioare care nu sunt în nici un caz simple, care sunt dificile, dar care, cu toate acestea, pot fi totuși efectuate. Primul pas pe care-l putem face în acest sens este să exersăm puțin modul obișnuit de cunoaștere de sine, mod care poate consta în faptul că omul privește oarecum înapoi la viața sa, privește înapoi în așa fel încât se întreabă: Ce fel de om am fost eu de fapt? Am fost eu un om cu o înclinație puternică spre reflectare, am avut eu o fire cugetătoare, sau am fost un om căruia totdeauna i-au fost mai dragi senzațiile lumii exterioare, căruia i-au plăcut una sau alta în viață, sau nu i-au plăcut? Am fost eu un om care a citit cu drag în școală, dar nu a vrut să socotească cu drag, care i-a bătut cu plăcere pe alți copii, dar nu s-a lăsat bătut cu plăcere? Sau am fost poate un copil mereu hărăzit să încaseze câte una, și care nu a fost suficient de viclean să-i facă pe ceilalți să încaseze câte una? – Să privească în acest mod puțin înapoi asupra vieții sale, și în special să se întrebe: Pentru ce am fost eu – în mod intelectual, sau în alt mod care este referitor la dispozițiile sufletești sau la impulsurile volitive – îndeosebi înzestrat? Ce mi-a fost ușor, ce mi-a fost greu? Ce lucru m-a făcut să sufăr astfel încât aș fi vrut să fug de el? Ce m-a făcut să sufăr încât mi-am spus: Este drept că mi s-a întâmplat așa ceva, și așa mai departe – așadar să privească înapoi la

viața sa într-un anumit mod care este bun pentru o cunoaștere mai intimă a miezului său ființial spiritual-sufletesc; și în primul rând să pună clar înaintea sufletului tot ceea ce face parte din ceea ce, de fapt, nu a voit niciodată. Așa, de exemplu, dacă cineva a fost un fiu care probabil ar fi devenit cu drag poet, dar căruia tatăl i-a hotărât să devină meșteșugar, și a și trebuit să devină meșteșugar deși el nu a vrut niciodată acest lucru; a devenit meșteșugar, dar ar fi preferat să devină poet. Astfel, să vă clarificați ce ați vrut de fapt să deveniți și ce ați devenit, însă, împotriva voinței proprii, apoi să vă clarificați ce vi se potrivea în tinerețe și de care nu ați avut niciodată parte. Apoi să vă clarificați în continuare din ce ați fi vrut de-a dreptul să ieșiți, de ce lucruri ați fi vrut de-a dreptul să fugiți. Menționez că cele pe care le spun acum trebuie să se refere la viața din trecut, nu la viitor; altfel ar fi o reprezentare falsă.

Așadar, să ne clarificăm, în fond, ce anume ne spune o asemenea privire retrospectivă în trecut: ce anume nu am vrut, de ce anume am vrut să fugim, ș.a.m.d. Dacă ne-am clarificat aceste lucruri, atunci avem, de fapt, o imagine a acelor lucruri din viața noastră care ne plac cel mai puțin. Însă tocmai despre asta este vorba, să descoperim acele lucruri din viață care în trecut ne-au plăcut cel mai puțin. Și apoi trebuie să încercăm să ne familiarizăm pe deplin cu o reprezentare foarte ciudată: Toate cele pe care de fapt nu le-am vrut și nu le-am dorit, să le vrem și să le dorim energic! Așadar să ne punem energic în fața sufletului: Cum ai fi fost tu de fapt dacă ți-ai fi dorit în mod viu și imperios tot ceea ce de fapt nu ți-ai dorit, care, în fond, ți-a mers în viață împotriva direcției voite? – În această reprezentare trebuie eliminat într-un anumit mod ceea ce ai reușit să învingi. Căci cel mai important este să-ți dorești acele lucruri, sau să ți le reprezinti ca și când ai dorit puternic acele lucruri pe care nu le-ai dorit, sau cele împotriva cărora nu ți-ai putut impune dorințele, astfel încât să-ți crezi în simțire, în gândire, o ființă despre care poți avea reprezentarea că, în fond, nu ai fost deloc până acum. Și acum să-ți reprezinti cu toată vehemența, cu toată intensitatea, că ai fost de fapt tocmai

acea ființă. Dacă îți reprezintă aceasta, dacă reușești să te identifici cu această ființă pe care ți-ai construit-o, ca să spun așa, singur în acest mod, atunci ai dobândit deja ceva esențial pe calea de a-ți cunoaște miezul ființial sufletesc-lăuntric. Căci tocmai din această imagine pe care și-o poate face omul despre propria sa personalitate în modul descris va răsări ceva care nu este el în încarnarea prezentă, dar pe care l-a adus cu sine în încarnarea prezentă. Din imaginea pe care și-o construiește omul în acest mod îi apare ființa sa mai profundă.

Așadar de la acela care vrea să ajungă la miezul interior al ființei sale se cere, în fond, ceva pe care oamenii îl fac cel mai puțin în prezent. Prezentul nostru nu este câtuși de puțin predispus chiar și numai într-un anumit mod să tânjească după ceva asemănător celor ce au fost cerute acum; pentru că în timpul nostru oamenii, de fapt, atunci când reflectează asupra lor înșiși, în majoritatea cazurilor tind să se găsească pe sine absolut corecți așa cum sunt. Dacă ne întoarcem în timpuri anterioare, ale unei dezvoltări încă religioase, găsim sentimentul că omul trebuia să se simtă plin de remușcare, deoarece corespundea atât de puțin cu ceea ce putea desemna drept idealul său divin. E drept că aceasta nu era reprezentarea despre care s-a vorbit astăzi, însă era reprezentarea care îl îndepărta pe om de la cele cu care este el de obicei mulțumit, și îl conducea la altceva – chiar dacă nu la convingerea unei alte încarnări –, anume îl conducea la acea ființă care trăiește dincolo de organizarea noastră, așa cum evoluează ea între naștere și moarte. Atunci când omul conturează imaginea contrară celui care este el, realizează următoarele: Această imagine contrară, oricât de greu îți vine să o pricepi ca imagine a ta în această viață, are totuși ceva de a face cu tine; acest lucru tu nu-l poți nega. Atunci când o ai, ea te va urmări, va pluti înaintea sufletului tău și se va cristaliza în așa fel încât îți vei spune: Această imagine are ceva de a face cu mine, dar sigur nu cu viața mea actuală. – Atunci, se dezvoltă senzația că această imagine provine tocmai dintr-o viață anterioară.

Dacă aducem aceasta în fața sufletelor noastre, ne vom da seama repede cât de eronate sunt majoritatea reprezentărilor despre

reincarnare și karmă pe care și le formează de obicei oamenii. Dumneavoastră înșivă veți fi auzit deja: Atunci când cineva întâlnește pe undeva un om în viață, care, de exemplu, este bun la socotit, și cel dintâi este antroposof, atunci el își va forma cu ușurință reprezentarea: În incarnarea precedentă acest om a fost un bun socotitor. Multe lanțuri de reincarnare sunt asamblate, din păcate, de antroposofii nepregătiți, la modul că ei cred pur și simplu că găsesc încarnarea precedentă prin aceea că acele capacități care apar în încarnarea prezentă trebuie să se găsească și în cea precedentă, sau, pe cât posibil, în mai multe încarnări precedente. Acesta este modul cel mai dăunător, să speculezi. În felul acesta, oamenii ajung de obicei la ceva fals. Căci observațiile reale făcute cu mijloacele științei spirituale dovedesc, de cele mai multe ori, exact contrariul. De exemplu, oameni care au fost în încarnarea precedentă buni socotitori, buni matematicieni, apar în încarnarea prezentă în așa fel încât nu manifestă nici un talent pentru matematică, încât dotarea pentru matematică le lipsește. Și dacă vrem să știm ce talente am avut, cu cea mai mare probabilitate, în încarnarea precedentă – vă atrag aici atenția că acum stăm, așadar, pe terenul probabilității –, dacă vrem să știm ce capacități am avut în această direcție ca inteligență, realizări artistice ș.a.m.d. în încarnarea precedentă, vom face bine dacă reflectăm la ce avem cel mai puțin aptitudini în această încarnare, pentru ce suntem cel mai puțin potriviți în această încarnare. Dacă am descoperit aceasta, atunci vom găsi în ce am strălucit probabil în încarnarea precedentă, la ce am fost în special talentați. Spun „probabil”, din motivul că aceste lucruri sunt pe de o parte adevărate, dar pe de altă parte ele sunt de multe ori modificate de alte fapte. Așa, de exemplu, poate fi cazul în care cineva a avut un talent matematic deosebit în încarnarea precedentă, dar a murit devreme, astfel încât acest talent matematic nu a ajuns să se exprime deplin; atunci el se va naște în următoarea sa încarnare din nou cu un talent matematic, care se va manifesta atunci ca o continuare din încarnarea precedentă. Matematicianul *Abel* [3] care a murit de

timpuriu se va naște sigur în următoarea sa încarnare cu un puternic talent matematic. Acolo unde, dimpotrivă, un matematician a ajuns la adânci bătrânețe, unde acest talent al său s-a desfășurat deplin, acolo respectivul în următoarea sa încarnare va fi de-a dreptul obtuz în privința matematicii. Astfel, eu cunosc o persoană [4] care avea atât de puțin talent matematic încât ca școlar ura de-a dreptul cifrele; și în timp ce respectivul avea la alte materii note bune, a fost posibil ca el să parcurgă clasele școlare numai prin aceea că la celelalte materii avea note deosebit de bune. Aceasta provenea de la faptul că în încarnarea precedentă el fusese un matematician deosebit de bun.

Dacă aprofundăm lucrurile, atunci se dovedește că ceea ce am practicat în mod exterior într-o încarnare, adică nu numai practicat în mod exterior, ci ceea ce am avut drept profesiune exterioară sau interioară, intră în încarnarea următoare în formarea interioară a organelor [5], de exemplu în modul că atunci când cineva a fost într-o încarnare un matematician deosebit de bun, ceea ce și-a însușit ca stăpânire a cifrelor și figurilor geometrice el a luat cu sine și le-a înglobat într-o elaborare deosebită a organelor sale de simț, de exemplu a ochilor. Și oamenii care văd foarte bine au această configurare elaborată a formei ochilor de la faptul că în încarnarea precedentă ei au gândit în forme și au luat cu sine această gândire în forme, și în timp ce au parcurs răstimpul dintre moarte și o nouă naștere și-au cizelat în mod deosebit ochii Acolo, talentul matematic s-a scurs în ochi și nu se mai manifestă ca talent matematic.

Un alt caz cunoscut ocultiștilor este cel în care o individualitate a trăit într-o încarnare deosebit de intens formele arhitecturale: ceea ce a resimțit ea acolo s-a adaptat ca forțe în viața suflătească interioară și a cizelat deosebit de fin instrumentul auzului, astfel încât această individualitate a devenit în încarnarea următoare un mare muzician. Ea nu a devenit un mare arhitect, deoarece formele simțămintelor care se sprijineau pe arhitectură au devenit clăditoare de organele, astfel încât nu a mai rămas nimic decât ca ea să resimtă muzica într-o măsură înaltă.

O considerare exterioară a asemănărilor de regulă induce în eroare în privința a ceea ce sunt particularitățile din încarnările succesive. Și așa cum ar trebui să reflectăm asupra a ceea ce nu ne-a plăcut și a trebuit să ne imaginăm că ni le-am dorit cu intensitate, tot așa trebuie să reflectăm asupra lucrurilor în privința cărora suntem cel mai puțin dotați, în care suntem de-a dreptul, ca să spunem așa, obtuși. Și dacă descoperim laturile cele mai obtuze ale ființei noastre, atunci ele ne pot conduce cu cea mai mare probabilitate la cele în care am strălucit cel mai mult în încarnarea precedentă. De aici vedem că este ușor ca tocmai aceste lucruri să fie abordate incorect. Cum de altfel și o anumită reflectare ne poate învăța că tocmai miezul ființial suflesc cel mai lăuntric este cel care trece dintr-o încarnare într-alta, o arată de exemplu, aprecierea că omul nu învață niciodată limbile mai ușor datorită faptului că a trăit într-o încarnare precedentă a trăit într-o regiune unde se vorbea o limbă care să aibă legătură cu limba pe care trebuie să o învețe acum; întrucât altminteri elevilor noștri de gimnaziu nu le-ar fi deloc atât de greu să învețe greaca sau latina, deși mulți dintre ei în încarnările lor precedente au trăit în ținuturi în care aceste limbi erau vorbite ca limbaj uzual obișnuit.

Despre cele pe care ni le aducem aproape de noi din exterior, trebuie să spunem că sunt atât de mult legate de ceea ce se limitează la viața omului dintre naștere și moarte, încât nu poate fi deloc vorba ca aceste lucruri să reapară în încarnarea următoare în același mod, ci ele trec în încarnarea următoare sau în următoarele încarnări transformate în forțe. Acei oameni care, de exemplu, au într-o încarnare o aplicație deosebită pentru învățarea limbilor, nu vor avea această aptitudine în următoarea lor încarnare; în schimb, ei vor avea predispunerea de a-și forma o judecată mai nepărtinitoare, mai lipsită de idei preconcepute, decât oamenii care au avut mai puțin aplicație pentru limbi; aceștia din urmă vor avea o judecată mai unilaterală.

Acestea sunt lucruri legate de tainele reîncarnării. Și tocmai când privim aceste taine ale reîncarnării vom dobândi în modul cel mai intens o reprezentare despre ceea ce în om este de fapt cu adevărat

lăuntric, și care trebuie totuși socotit, într-un anumit mod, ca făcând parte din cele exterioare. De exemplu, pentru omul actual limbajul nu mai este deloc lăuntric. Limbajul poate fi îndrăgit de dragul celor pe care le exprimă, de dragul spiritului poporului; însă el este ceva care de la o încarnare la alta trece în forme de forțe, transformate.

Dacă omul urmărește astfel de lucruri încât pe de o parte își spune: Vreau să-mi doresc și să voiesc cu adevărat ceea ce am devenit împotriva voinței mele, și pentru care am cel mai puțin talent –, atunci el poate ști: Reprezentările pe care le dobândesc în acest mod se vor reuni în imaginea încarnării mele precedente. – Această imagine a încarnării precedente va reieși cu o mare certitudine dacă abordăm cu seriozitate lucrurile care au fost acum caracterizate ceva mai amănunțit. Anume, vom remarca realmente că în întregul mod în care se îmbină reprezentările astfel dobândite, vom resimți: De fapt, această imagine îmi este destul de apropiată; ea nu îmi este deloc depărtată. Sau, vom simți: este o imagine foarte, foarte îndepărtată de mine. Va să zică, dacă prin prelucrarea reprezentărilor care au fost descrise astăzi ne-am pictat în fața sufletului nostru o asemenea imagine a încarnării noastre precedente, atunci, de regulă, vom putea aprecia cât de palidă este această imagine. Vom avea sentimentul, venit ca dintr-o senzație: Tu ești aici; tatăl tău, bunicul tău, străbunicul tău nu pot fi imaginea care stă aici în fața ta. – Dar dacă lăsăm imaginea să acționeze asupra noastră, atunci vom dobândi realmente, prin sentiment și senzație, părerea: Atâtea persoane se află între tine și această imagine! – Să presupunem că cineva dobândește acest sentiment – și un asemenea sentiment se impune – că între el însuși și imagine s-ar afla douăsprezece persoane, iar un altul dobândește sentimentul că între el însuși și imagine s-ar afla șapte persoane. Deci un astfel de sentiment dobândește omul, și acest sentiment este extraordinar de important. Căci dacă, de exemplu, între om și imagine stau douăsprezece persoane, este nevoie doar să împartă doisprezece la trei și rezultă patru. Acestea sunt, de regulă, secolele care îl separă pe om de încarnarea sa precedentă. Așadar un

om care ar avea sentimentul că se află la o depărtare de doisprezece oameni de imaginea pe care am descris-o eu aici în privința modului de apariție, ar trebui să-și spună: Încarnarea mea precedentă se află la patru secole înainte de cea actuală. – V-am expus aceasta doar ca exemplu; în cele mai puține cazuri va fi așa, dar în felul acesta ajungeți la o estimare. Majoritatea vor găsi că pot estima corect în acest mod când au fost înainte pe Pământ. Numai că premisele pentru aceasta sunt, desigur, destul de dificile.

Cu aceasta am atins de fapt lucruri care se află cât se poate de departe de conștiința prezentului. Și nu este nici o îndoială că dacă cineva ar povesti aceste lucruri oamenilor nepregătiți pentru aceasta, ei vor găsi că este vorba de fantezii cu adevărat iresponsabile. Acum, este chiar soarta concepției antroposofice despre lume, că dintre toate concepțiile despre lume de până acum ea trebuie să se opună cel mai mult, într-un anumit mod, celor convenționale. Căci cele convenționale sunt în cea mai mare proporție, așa cum îl întâmpină pe om, cel mai cras, cel mai arid materialism. Și tocmai acolo unde anumite concepții despre lume ne întâmpină așa ca și cum ar sta cel mai solid pe terenul concepției științifice despre lume, ele sunt realmente așa că de fapt cresc în modul cel mai arid dintr-o anumită concepție fundamental materialistă. Și deoarece antroposofia este condamnată ca într-un anumit mod să fie pentru marea lume acea concepție despre lume, care se cere astăzi pentru omul care urmează să dobândească o reprezentare a încarnării sale precedente, atunci poate părea de înțeles că trebuie să fie foarte departe de omul actual faptul de a lua în serios concepțiile antroposofice. Căci oamenii vor fi tot atât de neînclinați să-și dorească și să vrea ceea ce nu și-au dorit și nu au vrut toată viața lor, pe cât de departe sunt obișnuințele lor de gândire de adevărurile spirituale.

Acum, s-ar putea pune întrebarea: De ce apare chiar acum adevărul spiritual printre oameni? De ce nu lasă el oamenilor timp să evolueze, până devin mai maturi?

Aceasta provine din faptul că abia dacă poate fi imaginată o deosebire mai mare între două epoci omenеști succesive, decât va fi cea dintre epoca în care trăiește omenirea actuală și cea în care se va dezvolta omenirea, atunci când oamenii care trăiesc acum vor fi renăscut în următoarea încarnare. Căci nu depinde de oameni cum evoluează anumite capacități spirituale; aceasta depinde de întregul sens, de întreaga însemnătate și întreaga esență a evoluției Pământului. Acum oamenii sunt cel mai departe de a crede în reîncarnare și karmă. Nu antroposofii – dar antroposofi sunt doar puțini în lume –, nu aceia care mai aparțin încă vechilor forme de religie, ci aceia care sunt în ziua de azi purtătorii vieții culturale exterioare, sunt în ziua de azi cel mai departe de a crede în reîncarnare și karmă. Și acum, tocmai acest fapt, că în ziua de azi oamenii sunt cel mai puțin dispuși să creadă în reîncarnare și karmă, este legat în mod remarcabil de ceea ce practică și învață în ziua de azi oamenii – anume practică și învață în măsura în care acest lucru are importanță în privința capacităților intelectuale –, tocmai acest fapt va determina ca la acești oameni ai prezentului să apară contrariul în încarnarea următoare. Acești oameni ai prezentului vor avea în încarnarea următoare – indiferent dacă strădaniile lor sunt spirituale sau materiale – predispoziții puternice de a-și simți încarnarea precedentă. Absolut indiferent de ceea ce practică oamenii prezentului; prin aceea că sunt oameni ai timpului actual, ei vor renaște cu o predispoziție puternică și cu un dor intens de a afla ceva, de a ști ceva despre încarnarea lor precedentă. Ne aflăm exact la un asemenea moment de cotitură care îi duce pe oameni de la o astfel de încarnare, în care vor cel mai puțin să știe despre reîncarnare și karmă, la o încarnare în care cea mai vie senzație a lor va fi: Întreaga viață pe care o duc acum nu are nici un fundament pentru mine, dacă nu pot ști ceva despre încarnarea mea trecută. – Și oamenii care acum spun cel mai mult vorbe de ocară despre reîncarnare și karmă se vor zvârcoli de-a dreptul în chinul vieții următoare, pentru că nu-și pot explica cum a ajuns viața lor să fie ceea ce este. Antroposofia nu este practică acum

de către oameni pentru a-și însuși un anumit dor față de viața precedentă, ci pentru a avea înțelegere față de ceea ce va apărea cândva pentru întreaga omenire, atunci când oamenii care trăiesc în ziua de azi, vor fi din nou pe Pământ. Oamenii care sunt astăzi antroposofi, vor împărtăși predispoziția celorlalți de a voi să-și amintească; dar ei vor avea înțelegere, și cu aceasta armonie interioară în privința vieții lor sufletești. Cei ce resping în ziua de azi antroposofia vor vrea să știe ceva despre aceasta în viața următoare, și ei vor resimți așa ceva ca un chin lăuntric relativ tocmai la ceea ce care atunci va fi încarnarea lor precedentă; dar ei nu vor înțelege nimic din ceea ce îi apasă și îi chinuie cel mai mult; ei vor fi perplecși, vor fi în dizarmonie interioară. Și va trebui să li se spună în următoarea încarnare: Înveți să recunoști ce anume îți cauzează chinurile, numai dacă îți reprezinți faptul că tu, la drept vorbind, ai fi putut în mod serios să vrei să ai acest chin. – Desigur că nici un om nu va voi acest chin. Dar oamenii care astăzi sunt materialști, vor începe în următoarea încarnare să-și înțeleagă remușcarea, pustiul interior și chinul, dacă vor urma cerințele, sfatul celor care atunci vor putea ști și le vor spune: Imaginați-vă că voi ați vrut această viață de care acum ați vrea să fugiți. – Dacă ei încep să urmeze acest sfat, să reflecteze asupra acestui lucru: „Prin ce am putut voi eu această viață?” – atunci își vor spune: „Ah, da, probabil că am trăit într-o încarnare în care am spus: Ce, după această viață să mai urmeze o altă viață sau încarnare? Nonsens! Prostie! Cum să crezi așa ceva? Această viață se împlinește în ea însăși, se finalizează în sine; ea nu trimite nicio forță într-o alta, ulterioară! Da, pentru că eu am avut atunci senzația că o viață următoare este fără valoare, lipsită de sens, prin aceasta a devenit ea fără valoare și lipsită de sens! Eu am implantat gândul în mine ca forță, care acum îmi face viața atât de pustie și goală!” Acesta va fi un gând corect. Așa se va desfășura karmic materialismul. Plină de sens va fi următoarea încarnare la acei oameni care și-au creat convingerea că viața lor, așa cum este ea acum, tocmai că nu este împlinită în sine, ci conține cauze pentru următoarea viață. Lipsită de sens, goală și

pustie va fi viața acelor care prin gândul lipsei de sens a reîncarnării și-au făcut singuri viața pustie și lipsită de valoare.

Vedem astfel că gândurile pe care le nutrim nu trec în formă amplificată în viața următoare, ci apar în viața următoare transformate ca forțe. În lumea spirituală, gândurile, așa cum sunt ele acum în viața dintre naștere și moarte, nu au nicio semnificație; ele au semnificație doar într-o formă transformată. Dacă cineva are, de exemplu, un gând măreț, acest gând poate fi oricât de măreț: când omul trece prin poarta morții, gândul dispare ca gând. Dar entuziasmul și senzația și sentimentul care s-au revigorat sub influența gândului, acestea trec prin poarta morții. Din antroposofie omul nu ia cu sine gândurile, dar ia ceea ce a trăit pe seama gândurilor – până în amănunte, nu numai senzația generală de bază. Aceasta este ceea ce vrem să reținem în special: că gândurile ca atare sunt pline de semnificație propriu-zis pentru planul fizic, și că atunci când vrem să vorbim despre efectul gândului pentru lumile superioare, trebuie să vorbim totodată despre o transformare a acestor gânduri în conformitate cu lumile superioare. Așadar gândurile care neagă reîncorporarea, se transformă în reîntruparea viitoare în nimicnicie lăuntrică, în golul interior al vieții, și nimicnicia lăuntrică, golul interior al vieții sunt resimțite ca un chin, ca dizarmonie. – Chiar și printr-o comparație puteți obține o imagine a modului cum trebuie să decurgă o asemenea nimicnicie și goliciune interioară, dacă vă imaginați că ceva vă este de-a dreptul drag și că îl vedeți mereu cu drag, atunci când ajungeți într-un anumit loc. V-ați obișnuit, de exemplu, să vedeți înflorind o anumită floare într-o grădină, într-un anumit loc. Și dacă floarea va fi tăiată de o mână nemiloasă, veți simți durere. Dacă nu aveți ceva pe care îl îndrăgiți, dacă vă lipsește, atunci resimțiți durere. Tot așa este cu organizația generală a omului. Prin ce simte omul durere? Dacă trupul eteric și trupul astral al unui organ sunt mereu active într-un anumit loc al trupului fizic, și dacă acest organ suferă o tăietură și este vătămat, atunci trupul eteric și trupul astral nu pot interveni bine. Este exact la fel ca și când vi se taie

dumneavoastră de către o mână nemiloasă trandafirul din acel loc anumit din grădină. Trupul eteric și trupul astral, dacă un organ este rănit, nu găsesc ceea ce caută; aceasta este resimțită atunci ca durere corporală. Tot așa, gândurile pe care și le-a format omul, continuând să acționeze în viitor, îl întâmpină în viitor ca forțe active. În schimb, ele îi vor lipsi, și el nu va găsi nimic când le va căuta într-un anumit loc, dacă el nu trimite nimic ca credință și forțe de cunoaștere în încarnarea următoare, și atunci el va resimți această lipsă a ceva dintr-un loc ca durere și chin.

Acestea sunt indicații care ne vor clarifica sub un anumit aspect cursul karmic al anumitor lucruri. Ele au trebuit să fie prezentate, pentru că noi vrem să privim și mai adânc în modul în care omul poate face mai departe pregătiri, pentru a-și recunoaște miezul ființial spiritual-sufletesc propriu-zis.

CONFERINȚA a II-a

Berlin, 30 ianuarie 1912

Considerațiile pe care le-am făcut aici ultima oară, așa cum au fost ele expuse atunci, vor fi avut pentru mulți încă ceva de neînțeles, poate chiar ceva îndoielnic. Dar dacă astăzi vom mai aborda una sau alta, atunci lucrurile ne vor putea deveni ceva mai familiare.

Ce a fost, de fapt, ceea ce ne-am adus în fața sufletului în ultima seară de întâlnire pe ramură? [1] A fost ceva oarecum asemănător pentru întreaga entitate a omului, cu ceea ce săvârșește un om atunci când se află într-o situație sau alta a vieții, în care trebuie să reflecteze asupra unor experiențe și trăiri anterioare, când trebuie să-și amintească trăiri și experiențe anterioare. Amintirea, memoria, sunt trăiri sufletești omenеști care, în fond, pot fi cunoscute de conștiința obișnuită numai pentru viața sufletească ce se desfășoară între naștere și moarte sau, mai exact – ceea ce am exprimat adesea –, pentru un interval temporal care începe de fapt abia de la o anumită vârstă în copilărie, și până la moarte. Căci noi știm că ne amintim în conștiința obișnuită numai până la un anumit moment din copilărie, iar despre ceea ce a precedat acest moment putem afla ceva numai de la părinți sau rude și cunoștințe mai în vârstă. Dacă luăm în vedere intervalul temporal al vieții omenеști caracterizat în acest fel, pentru acest interval în privința vieții sufletești vorbim de memorie. Desigur că aici nu este posibil să abordăm în mod mai precis semnificația cuvintelor „capacitate de amintire” sau „memorie”; și nici nu este necesar pentru scopul urmărit de noi. Pentru început, trebuie doar să aducem limpede înaintea sufletelor faptul că la toate cele care sunt desemnate prin aceste cuvinte, trebuie tocmai reflectarea asupra experiențelor sau trăirilor. Ceea ce am considerat noi ultima oară era oarecum ceva asemănător acestei reflectări; numai că această asemănare trebuia să fie considerată nu doar ca acea capacitate de amintire care survine în viața obișnuită, ci ea trebuia, cum s-ar spune,

ca o capacitate de amintire extinsă, superioară, să ne conducă dincolo de încarnarea prezentă la un fel de certitudine că înaintea acestei vieți pământești am fost aici în alte vieți pământești. Și după cum am menționat ultima oară, aceasta ar trebui să fie în ceea ce privește acest proces superior așa cum este reflectarea asupra a ceva trăit în viața obișnuită. Dacă, pe de o parte, ne reprezentăm un om care are nevoie de ceva ce a învățat într-o perioadă anterioară a vieții sale actuale și își acordă sufletul ca să ridice din adâncurile lui ceea ce a învățat, pentru a le urmări cu privirea sa actuală, dacă noi ne zugerăm în mod viu acest proces de aducere în conștiință, avem în el o astfel de îndeplinire care ține de capacitatea noastră obișnuită de amintire. Ceea ce a fost menționat ultima oară, sunt înfăptuiri ale sufletului. Dar aceste înfăptuiri ale sufletului trebuiau să determine ca în interiorul nostru să apară ceva relativ la viețile pământești anterioare, asemănător cu ceea ce survine în sufletul nostru relativ la această viață pământească atunci când simțim izvorând în amintire ceva ce am trăit anterior. De aceea nici nu vă este îngăduit să considerați ceea ce a fost spus ultima oară ca și cum aceasta ar fi deja tot ce ne-ar putea conduce în viețile pământești anterioare, sau ca și cum aceasta ar fi înainte de toate ceea ce ne-ar putea evoca din capul locului o reprezentare corectă a modului cum eram în viețile pământești anterioare. Este doar un ajutor, așa cum și reflectarea este un ajutor pentru a ridica la suprafață ceea ce a dispărut în străfundurile vieții sufletești. Să rezumăm ceea ce am luat în vedere referitor la reflectarea cu privire la viețile pământești anterioare. Aceasta se poate petrece cel mai bine în modul următor.

Cu ceva cunoaștere de sine ne sar în ochi în viața noastră unele lucruri despre care ne spunem că înțelegem de ce ni s-au întâmplat. Atunci când ni se întâmplă un eveniment dezagreabil, chiar dacă nu înțelegem întru totul de ce a trebuit să vină acest eveniment, ne spunem totuși: Dar, de fapt, tu ești un om de-a dreptul nesperat; nu e de mirare că ți s-a întâmplat așa ceva – astfel este măcar un răsunet al unei înțelegeri a ceea ce ni s-a întâmplat. Dar există nenumărate

alte experiențe care intervin în viață și despre care nu ne putem nicidecum forma reprezentarea că sunt legate de forțele și capacitățile noastre sufletești. Atunci vorbim în viața obișnuită de „întâmplări”. Despre întâmplări care intervin incidental vorbim atunci când nu înțelegem cum sunt corelate lucrurile care ni se întâmplă ca loviturile ale sorții cu dispoziția noastră sufletească interioară sau cu restul. De asemenea am atras atenția și asupra altor experiențe. Acestea sunt acele experiențe sufletești când noi, prin ceea ce numim Eul nostru obișnuit, într-un fel ne smulgem dintr-o situație a vieții în care suntem, de fapt, puși. Am expus ca exemplu acea situație în care cuiva i-a fost hotărâtă de către părinții săi sau de niște oameni apropiați o anumită profesiune sau situație de viață, dar el se simte în așa fel că se vrea cu toată puterea afară de acolo și vrea altceva. Dacă ulterior în viață privim înapoi la o astfel de situație, ne spunem: Am fost transpuși într-o situație, dar prin impulsurile noastre de voință, prin simpatia și antipatia noastră, ne-am smuls din ea. – Așadar am vorbit cum ar fi, despre întorsăturile situațiilor în care am fost puși.

Nu este vorba ca la o asemenea reamintire să luăm în vedere toate lucrurile posibile, ci numai pe acelea care ne-au afectat cu adevărat în viață. Dacă cineva, de exemplu, nu s-a simțit niciodată marinar, sau nu a avut nici un imbold să devină marinar, atunci desigur că un astfel de impuls volitiv nu intră deloc în discuție pentru considerațiile pe care le-am făcut ultima dată, ci numai acelea la care noi am pricinuit într-adevăr o întorsătură a sorții; așadar situații de viață în care am pricinuit, cum ar fi, o întorsătură a vieții. Și să nu luați lucrurile așa ca și cum prin această reflectare asupra experiențelor anterioare, după principiile elaborate, ar trebui cumva să survină o căință, așa încât atunci când în viața ulterioară ne amintim astfel de lucruri și ne dăm seama că ne-am smuls de acolo, acum plini de căință să revenim și să ne punem înapoi în situația în care am fost puși la acea vreme și în care nu am rămas. Nu este vorba de consecințele practice, ci de a reflecta unde au intervenit asemenea cotituri. Și apoi se pune problema să producem în modul cel mai energic față de lucrurile

despre care spunem: Ni s-a întâmplat întâmplător –, și: Eram plasați în aceasta dar ne-am smuls –, următoarea trăire interioară:

Ne spunem: Îmi reprezint că ceea ce nu am voit atunci, din care m-am smuls, ar fi fost o astfel de situație în care eu m-am pus cu cel mai puternic impuls volitiv. Așadar ceea ce îmi era antipatic – și pentru că era antipatic, de aceea ne-am smuls din el – să fie pus înaintea sufletului în așa fel încât să ne spunem: Vreau să mă dăruiesc experimental reprezentării că am voit aceasta cu toată puterea, și vreau să-mi pun în fața sufletului imaginea unui om care și-ar fi dorit așa ceva din toate puterile. – Și despre acele lucruri de care am spus că ar fi întâmplări să ne reprezentăm, tot experimental, că le-am fi produs noi. Să spunem că ne-am amintit că odată undeva ne-a căzut pe umăr o țigla, și ne-a durut de-a dreptul rău. În acest caz vrem să ne dăruim reprezentării: noi ne-am urcat pe acoperiș, am desprins de acolo țigla, astfel încât ea să trebuiască să cadă în clipa următoare, și apoi am coborât rapid, astfel încât țigla să cadă pe noi. Nu este vorba de faptul că acestea sunt reprezentări grotești, ci de ceea ce vrem să dobândim cu aceasta.

Acum să ne transpunem de-a binelea în sufletul unui om, despre care ne-am construit o imagine așa ca și cum ar fi vrut tot ceea ce ni s-a întâmplat „întâmplător” și și-ar fi dorit toate cele din care ne-am smuls. Numai că în suflet nu rezultă nimic, dacă facem acest exercițiu de două, trei, patru ori, dar rezultă foarte multe dacă îl facem în legătură cu nenumăratele experiențe pe care le găsim dacă le căutăm. Dacă facem tot mereu și mereu aceasta și ne reprezentăm de-a dreptul viu, dacă ne imaginăm sincer un om care a vrut tot ceea ce nu am vrut noi, atunci vom face experiența că această imagine a omului pe care am chemat-o dinaintea sufletului nu se mai desprinde de noi, că ea face o impresie foarte stranie asupra noastră, ca și cum ar fi realmente ceva care ar avea ceva de a face cu noi. Dacă ne-am însușit în acest mod oarece subtilitate în privința unei astfel de auto-verificări, atunci vom ajunge curând să găsim asemănarea care există între o astfel de dispoziție și o astfel de imagine, pe care am construit-

o noi, și o reprezentare pe care am chemat-o din memorie, la care simțim cum vine ca imagine de amintire. Deosebirea este numai că în procesul de memorie obișnuit, prin care scoatem din suflet o asemenea reprezentare, avem în special de a face cu reprezentări; dimpotrivă, ceea ce a devenit viu în sufletul nostru atunci când facem acest exercițiu despre care am vorbit, este ceva de tipul unui sentiment, ceva care este mai mult legat de dispozițiile noastre sufletești și mai puțin de reprezentările noastre. Ne simțim ciudat față de această imagine. Este mai puțin vorba de imaginea în sine; dar sentimentele pe care le avem ne fac o impresie asemănătoare reprezentărilor din amintire. Și dacă repetăm mereu și mereu exercițiul, atunci, bazat pe experiență, ca urmare a unor evidențe lăuntrice, rezultă cunoașterea, s-ar putea spune, a faptului că imaginea pe care ne-am construit-o devine ceva, așa cum o reprezentare din amintire devine tot mai clară și mai clară, în timp ce la început, atunci când reflectăm voluntar, o scoatem întunecată din adâncurile sufletești. Așadar nu se pune problema a ceea ce ne reprezentăm, ci a faptului că ceea ce ne reprezentăm se transformă, devine altceva. Se desfășoară un proces ca atunci când cineva vrea să-și amintească un nume, și șovăie, și șovăie, și are o sclipire, și atunci spune: Nuß...baumer – dar apoi are sentimentul că totuși nu este așa, și atunci acestuia i se asociază din motive pe care el însuși nu le poate vedea, numele corect; eventual „Nußdörfer”. Așa cum numele de „Nußbaumer” și „Nußdörfer” se construiesc reciproc, tot așa și imaginea se va rectifica, se va schimba, și față de ea apare sentimentul: Tu ai ajuns la ceva care se află în tine, și care prin felul în care este vârât în tine și se raportează la întreg restul vieții tale de simțire, îți arată limpede: Așa nu puteau fi aceste lucruri în tine în încarnarea actuală! – De aici rezultă cu o mare limpezime lăuntrică faptul că așa ceva care este vârât în noi este din timpuri mai vechi. Acum trebuie doar să înțelegem că aici avem de a face cu un fel de capacitate de amintire ce poate fi cultivată în sufletul omenesc; o capacitate de amintire pe care în comparație cu capacitatea obișnuită

de amintire trebuie să o desemnăm cu un alt nume. Capacitatea obișnuită de amintire ar putea fi desemnată prin cuvintele „amintire a reprezentărilor”; însă această capacitate de amintire despre care este acum vorba ar trebui desemnată ca un fel de „amintire sub formă de sentimente și senzații”. Că acest lucru își are justificarea sa poate poate rezulta pentru dumneavoastră din următoarele reflecții.

Gândiți-vă că realmente memoria noastră obișnuită, capacitatea noastră obișnuită de amintire ne dă un fel de amintire sub formă de reprezentări. Reflectați o dată cum iese la suprafață în amintire un eveniment deosebit de dureros, care poate v-a copleșit total cu douăzeci de ani în urmă. Probabil că acest eveniment vi se reproduce în imagini cu toate detaliile, dar durerea prin care ați trecut atunci, nu o mai simțiți în amintire în același mod; ea este într-un anume fel ștearsă din reprezentarea provenită din amintire. Desigur că aici există diferite grade și se poate întâmpla ca unui om să i se fi întâmplat ceva astfel încât în el să apară mereu o nouă și violentă durere, atunci când își amintește cele trăite. Dar afirmația generală pe care am rostit-o acum, este, totuși, valabilă, astfel încât noi putem recunoaște de aici că pentru încarnarea actuală capacitatea noastră de amintire este o amintire a reprezentărilor, în timp ce sentimentele trăite sau chiar impulsurile volitive nu reapar în suflet cu aceeași intensitate, sau în orice caz nu așa încât să se poată compara cu cele inițiale. Este suficient să vă evocați un exemplu caracteristic și veți vedea cât de mare este diferența între reprezentarea care iese la suprafață în amintire și ceea ce a rămas în viața obișnuită în încarnarea prezentă din sentimentele și impulsurile volitive pe care le-am avut. Este suficient să vă gândiți la un om care își scrie memoriile. Să presupunem, de exemplu, că *Bismarck* [2] ar fi ajuns cu scrierea memoriilor sale la punctul când a pregătit războiul germano-austriac din anul 1866, și imaginați-vă ce se va fi petrecut în sufletul lui Bismarck în acel punct infinit de critic, în care el a dirijat și condus evenimentele împotriva unei lumi de prejudecăți și a unei lumi de impulsuri volitive. Și acum nu vă mai reprezentați cum au trăit toate

acestea pe atunci în sufletul lui Bismarck, ci faptul că tot ceea ce a trăit el atunci direct sub impresia evenimentelor, s-a scufundat în adâncurile sufletului, și gândiți-vă cât trebuie să fi pălit sentimentele și impulsurile volitive care existau în el pe când înfăptuia lucrurile, în comparație cu timpul în care și-a redactat memoriile. Nici unui om nu-i va fi neclar ce diferență există între reprezentarea lucrurilor și ceea ce ține de sentimente și impulsuri volitive.

Cel care s-a apropiat deja, chiar și puțin, de antroposofie, va înțelege când se spune ceea ce am spus adesea aici din alte puncte de vedere: anume că reprezentările noastre, așadar reprezentările din memorie, sunt în viața noastră sufletească ceva care, atunci când sunt stimulate din afară, de lumea exterioară, în care trăim aici în trupurile noastre fizice, are de fapt semnificația sa tot numai pentru această singură încarnare. Noi am expus mereu, pornind de la principiile antroposofice, marele adevăr că dintre toate reprezentările, dintre toate conceptele pe care ni le însușim prin faptul că percepem sensibil una sau alta, prin faptul că trebuie să ne temem de una sau alta în viață sau să sperăm – aceasta deci acum nu este referitor la impulsurile afective, ci referitor la reprezentări – că toate acestea pe care le avem în viața de reprezentare dispar foarte curând după ce am trecut prin poarta morții. Căci reprezentările fac parte din ceea ce se scurge în viața fizică și se dispersează în ea, fac parte din ceea ce se menține, durează cel mai puțin. Dar cineva care a abordat deja sub un anumit aspect legile reîncarnării și karmei – eu am menționat deja și aici [3] – poate înțelege cu ușurință că reprezentările noastre, în măsura în care ni le însușim în viața care se scurge în relația cu lumea exterioară sau cu lucrurile planului fizic, se exprimă în limbaj, și că de aceea ne putem imagina limbajul ca fiind legat într-un anumit mod cu viața de reprezentare. Acum, oricine știe că trebuie să învețe să vorbească o anumită limbă în fiecare încarnare. Căci în timp ce este destul de clar că un mare număr de elevi de gimnaziu din prezent a fost încarnat în vechea Grecie, niciunuia nu îi este înlesnită învățarea limbii grecești prin faptul că el își poate aminti cum a vorbit el grecește

într-o încarnare anterioară. Limbajul este într-un tot o expresie a vieții de reprezentare, și destinul limbajului este asemănător destinului vieții de reprezentare; astfel încât reprezentările, așa cum trăiesc ele în noi cu privire la lumea fizică și chiar și reprezentările pe care trebuie să le dobândim despre lumile superioare, sunt într-un anumit mod întotdeauna colorate de impresiile lumii fizice. Numai dacă putem vedea prin această îmbrăcăminte vedem ce ne pot comunica reprezentările despre lumile superioare. Dar ceea ce putem obține noi aici, în lumea fizică, ca reprezentări nemijlocite, este legat, într-un anumit mod, și de viața dintre naștere și moarte. Anume, după moarte noi nu ne formăm reprezentări în felul în care ni le formăm aici, ci acolo vedem reprezentările; acolo ele sunt percepțiile noastre; acolo ele există așa cum există culorile sau sunetele în lumea fizică. În timp ce în lumea fizică ceea ce vizualizează în minte omul prin reprezentări este, de fapt, luat numai exprimat prin materialul fizic – ceea ce poate fi ușor scăpat din vedere [4] –, în stare destrupată noi avem reprezentările dinaintea noastră așa cum avem aici culorile sau sunetele dinaintea noastră (vezi nota 4). Bineînțeles, omul nu poate vedea roșul sau albastrul așa cum le vede aici cu ochii fizici; dar cele pe care nu le vede aici, asupra cărora își formează aici reprezentări, sunt atunci prezente pentru el, așa cum sunt aici roșul, sau verdele, sau un sunet oarecare. În timp ce în lumea fizică ceea ce noi ajungem să cunoaștem prin pură reprezentare – sau, mai bine spus, noțional în sensul **Filosofiei libertății** – poate fi văzut numai prin vâlul vieții de reprezentare, pentru sufletele destrupate acestea există la fel cum există lumea fizică pentru conștiința obișnuită.

În lumea fizică există oameni care consideră că ceea ce dau impresiile sensibile este, de fapt, totul. Iar ceea ce își poate clarifica omul numai printr-un concept, ca de exemplu modul în care tot ceea ce pot oferi simțurile este cuprins, să spunem, în conceptul de „miel” sau în conceptul de „lup”, așadar ceea ce deslușește materialul, poate fi chiar negat de către aceia care nu vor să accepte decât impresiile sensibile. Putem spune: Omul își poate face în

reprezentările sale o imagine în privința tuturor celor pe care le vede la miel și își poate face, de asemenea, o imagine asupra a tot ceea ce vede la lup. Un mod de a vedea lucrurile obișnuit încearcă să sugereze omului că ceea ce poate fi format conceptual nu este decât „simplu concept”. Dar dacă, de exemplu, am înclua un lup și l-am hrăni o vreme mai îndelungată numai cu miei, astfel încât, dacă mai înainte el a mâncat și altceva, acel altceva este acum eliminat, este afară din el ca materie, și el este plin numai cu materia miel, totuși nici un om nu va putea nutri credința că prin aceasta lupul a devenit un miel. De aceea trebuie să spunem: Aici este evident că ceea ce deslușește impresia sensibilă, anume conceptul, este ceva real. Totuși, nu negăm: ceea ce formează conceptul, moare. Dar ceea ce trăiește în lup, ceea ce trăiește în miel, ceea ce este înăuntru, ceea ce nu poate fi văzut cu ochii fizici, este văzut, perceput, în viața dintre moarte și o nouă naștere.

Așadar dacă se spune că reprezentările sunt legate de trupul fizic, nimănui nu îi este îngăduit să derive de aici afirmația că în viața dintre moarte și o nouă naștere omul ar fi fără reprezentări sau, mai bine zis, fără conținutul reprezentărilor. Numai ceea ce elaborează reprezentările dispăre. Ceea ce avem ca viață a noastră de reprezentare are, așa cum o trăim noi aici în lumea fizică, o importanță doar pentru viața din această încarnare. Și am expus deja că legat de conștientizarea faptului că această viață de reprezentare a lumii fizice este valabilă doar pentru încarnarea respectivă, *Friedrich Hebbel* [5] a schițat cândva în jurnalul său un plan drăguț pentru o dramă. El a avut ideea că Platon cel reîncarnat ar fi într-o clasă de liceu și că precis ar face cea mai proastă impresie asupra profesorului și ar putea primi cele mai rele note, pentru că nu îl înțelege deloc pe Platon! Aceasta este tot o indicație asupra faptului că construcția de idei a lui Platon, care a trăit în el conform gândirii, tocmai că nu ajunge să trăiască în această formă în încarnarea următoare.

Pentru a dobândi gânduri judicioase asupra acestor lucruri, trebuie să considerăm viața sufletească a omului dintr-un anumit punct de

vedere. Aici trebuie să ne întrebăm: Ce conținut purtăm cu noi în viața noastră sufletească? [6]

În primul rând sunt reprezentările noastre. Faptul că aceste reprezentări, comasate cu sentimente, pot duce la impulsuri volitive, nu ne împiedică să putem vorbi despre o viață de reprezentare specifică în sufletul nostru. Căci chiar dacă există oameni care abia dacă pot rămâne, așa spune, la o reprezentare pură simplă, care, dacă își reprezintă ceva, se înflăcărează rapid în simpatie sau antipatie, așadar trec imediat la alte impulsuri sufletești, asta nu împiedică totuși faptul că viața sufletească poate fi separată de alte conținuturi sufletești.

În al doilea rând purtăm în viața noastră sufletească trăirile de sentiment. Acestea apar în noi într-o mare varietate de forme. Aici este binecunoscutul contrast din viața sufletească, ce poate fi desemnat prin simpatie și antipatie, cu care întâmpinăm lucrurile, sau, dacă vrem să îl desemnăm mai limpede: iubire și ură. Apoi, aici se află sentimentele ce pot fi desemnate drept cele care determină o anumită excitație, și iarăși acelea care determină o anumită tensiune și relaxare, destindere. Acestea nu pot fi puse laolaltă cu sentimentele simpatiei și antipatiei. Căci un impuls sufletească pe care îl putem numi o tensiune, o agitație sau o destindere, este altceva decât ceea ce se manifestă ca simplă simpatie sau antipatie. Dar ar trebui să vorbim mult, dacă am vrea să caracterizăm diversele tipuri de conținuturi afective. De aici fac parte și sentimentele care pot fi desemnate drept sentimente față de frumos și față de urât, care se prezintă ca un conținut sufletească total aparte, care nu pot fi comparate cu simplele sentimente de simpatie și antipatie, sau cel puțin nu pot fi puse laolaltă cu ele. Apoi putem desemna drept o categorie aparte și sentimentele pe care le avem față de Bine și Rău. Nu este timpul să expunem astăzi că trăirea interioară, pe care o avem față de o acțiune bună sau rea, este cu totul altceva decât sentimentul de simpatie sau antipatie față de o acțiune bună sau rea – faptul că iubim acțiunea

bună și o urâm pe cea rea. Astfel, sentimentele ne întâmpină în cele mai variate înfățișări, și le putem diferenția de reprezentări.

Un al treilea tip de trăiri sufletești o constituie impulsurile volitive, viața volitivă. Aceasta din nou nu poate fi pusă laolaltă cu ceea ce putem numi trăiri sufletești, care trebuie sau pot să rămână mărginite la cadrul vieții noastre sufletești, prin felul în care le trăim. Face parte dintr-un impuls volitiv faptul că în suflet se exprimă: Trebuie să faci asta, nu trebuie să faci asta. – Căci trebuie să învățăm să diferențiem între simplul sentiment, pe care îl avem față de ceea ce ne apare drept bine sau rău în noi înșine sau în altul, și ceea ce se ivește în suflet mai mult decât acest sentiment, atunci când suntem împinși să facem Binele, să ne abținem de la Rău. Judecata poate adera la sentiment; dar impulsurile volitive sunt altceva. Și cu toate că sunt treceri între viața sufletească și impulsurile volitive, ar trebui ca măcar pe baza observării obișnuite a vieții, acestea să nu fie puse laolaltă. În viața omenească există pretutindeni treceri. Așa cum există oameni care nu pot deloc ajunge la o reprezentare pură, ci exprimă imediat ce iubesc și ce urăsc, oamenii care sunt mereu azvârliti încoace și încolo pentru că nu pot separa sentimentele lor de reprezentările lor, tot așa există și alții, care atunci când văd ceva, nu se pot deloc abține să treacă la ceva care corespunde unui impuls volitiv, la o acțiune, chiar dacă acea acțiune nu este deloc justificată. Aceasta din nou nu duce la nimic bun; aceasta se manifestă apoi ca manie de a fura, cleptomanie, ș.a.m.d. În acest caz nu este o relație ordonată între sentimente și impulsurile volitive. Dar în realitate aceste lucruri trebuie diferențiate în modul cel mai riguros. Astfel noi trăim în viața noastră sufletească în cadrul reprezentărilor, în cadrul trăirilor de sentiment și în cadrul impulsurilor volitive. Noi am făcut deja adesea asemenea considerații; nu ne putem descurca fără ele, dacă vrem să cuprindem cu privirea întregul om.

Acum am încercat să expunem câte ceva din cele care ne pot lămuri faptul că viața de reprezentare este ceva legat de o singură încarnare, desfășurată între naștere și moarte. Vedem de asemenea, cum pășim

în viață și ne însușim viața de reprezentare. Nu este așa cu viața de sentiment, și nici cu viața volitivă. Dacă cineva ar vrea să susțină că ar fi totuși așa, despre acela am putea gândi că nu a observat niciodată judicios dezvoltarea unui copil. Observați un copil pe când este încă foarte prostuț în privința vieții de reprezentare, cum nu se poate pune deloc în legătură cu lumea înconjurătoare cu reprezentările sale, dar cum, dimpotrivă, el are simpatii și antipatii evidente, și cum are și impulsuri volitive stimulatoare și calmante. Iar fermitatea cu care apar impulsurile volitive, l-a indus în eroare chiar și pe un filosof, *Schopenhauer* [7], să creadă că la un om caracterul apare de fapt în așa fel încât nu poate fi deloc modificat în viață. Acest lucru nu este corect; el poate fi modificat. Dar este așa, atunci când pășim în viața fizică, încât trebuie să spunem: Cu sentimentele și impulsurile volitive lucrurile nu stau deloc așa cum stau cu reprezentările, ci noi pășim în încarnare cu un caracter foarte definit al trăirilor noastre de sentiment și al impulsurilor volitive. La o considerare corectă am putea presimți deja că în sentimente și impulsurile volitive avem ceva pe care îl aducem cu noi din încarnările anterioare. Dar concentrați aceasta într-o memorie afectivă în contrast cu memoria de reprezentări dintr-o viață. Practic, nu o putem scoate la capăt dacă acceptăm ca valabilă numai amintirea reprezentărilor. Nimic din ceea ce dezvoltăm în viața noastră de reprezentare, nu ne poate conduce la ceva care ar putea să provoace impresia care, corect înțeleasă, ne spune: Aici ai în tine ceva care prin naștere a pășit împreună cu tine în această încarnare. Aici trebuie să trecem dincolo de viața de reprezentare, aici reflectarea trebuie să devină altceva. Și noi am expus ce devine reflectarea acum. Cum reflectăm, cum ne aducem aminte? Reflectăm în așa fel încât nu doar ne reprezentăm: Asta a fost întâmplător în viața noastră, asta ni s-a întâmplat; aici am fost într-o situație de viață pe care am părăsit-o, ș.a.m.d. – Nu ne este îngăduit să rămânem la reprezentări, ci trebuie să le facem vii, active, ca și cum în fața noastră ar sta imaginea unei persoane care a vrut asta, care a vrut asta în dorințele noastre, impulsurile noastre de voință, trăirile

noastre afective, ș.a.m.d. Noi trebuie să ne trăim în această voință. Așadar este o cu totul altă trăire de sine decât cea care intră în discuție la amintire ca trăire de sine în viața de reprezentare; este o trăire de sine în alte forțe sufletești, dacă îmi este îngăduit să folosesc această expresie.

Această practică de a dezvoltă, ca să spunem așa, voind, dorind un conținut sufletesc – care a fost întotdeauna cunoscută și utilizată în toate școlile oculte, în toate practicile oculte –, poate fi justificată, explicată și înțeleasă prin ceea ce știm să spunem din cunoașterea antroposofică sau din alte cunoașteri despre viața de reprezentare, de sentiment și de voință. Așadar să ne spunem clar, că la aceste conținuturi particulare ale vieții de sentiment, ale vieții de voință noi trebuie să dezvoltăm ceva care este asemănător oarecum reprezentărilor din amintire, dar care nu rămâne la simpla imagine, că noi ajungem prin aceasta în poziția să dezvoltăm un alt fel de capacitate de amintire, anume un fel care treptat ne conduce dincolo de viața care este îngăduită între naștere și moarte, într-o încarnare.

Trebuie să accentuăm neapărat că drumul caracterizat aici este absolut bun și sigur – dar plin de abnegație. Mai ușor este ca omul să-și închipuie, din oarecare motive exterioare, că în încarnarea trecută ar fi fost Maria Antoaneta, Maria Magdalena sau altele asemănătoare. Dar este mai greu ca, după metoda descrisă, din cele existente în suflet, din cele existente cu adevărat, să ajungi la o imagine a celui care ai fost. De aceea procedeul este mai întâi de-a dreptul plin de abnegație, pentru că în majoritatea cazurilor omul poate fi foarte dezamăgit. Dar dacă cineva ar spune acum că totul poate fi ceva ce doar ne imaginăm, trebuie să replicăm: Dar se poate întâmpla și ca cineva să se înșele referitor la amintirile sale, să-și imagineze ceva ce nu este conform realității. – Toate aceste lucruri nu sunt nici o obiecție. Un fel de criteriu pentru a diferenția imaginația de ficțiune există numai în viață.

Într-un oraș din Germania de Sud cineva mi-a spus că tot ceea ce este expus în ***Știința ocultă în schiță*** s-ar putea baza pe o simplă

sugestie, așa cum există sugestii foarte vii, care pot merge atât de departe încât cineva care nu bea deloc limonadă și doar își imaginează limonada într-un mod foarte viu, are deja gustul limonadei în gură. Așadar dacă este posibil așa ceva, de ce nu ar fi posibil – așa gândea respectivul – ca cele expuse în ***Știința ocultă în schiță*** să se bazeze pe sugestie? Teoretic, se poate face o asemenea obiecție. Dar viața aduce considerarea: Dacă cineva este de părere că poate arăta prin exemplul cu limonada cât de puternic poate acționa sugestia, atunci trebuie să spunem în această privință că el nu a înțeles să gândească exemplul până la capăt, căci el ar trebui să încerce o dată nu numai să-și imagineze o limonadă, ci să-și și stingă setea cu o limonadă doar imaginată – și atunci ar vedea că nu merge. Este mereu vorba să mergem până la capăt cu experiențele. Aceasta însă nu se poate determina teoretic, ci doar prin experiență nemijlocită în viața. Și cu aceeași necesitate cu care știm că am trăit ceva care iese la suprafață din reprezentările amintite din viață, cu aceeași certitudine ne apare și faptul că ies la suprafață din străfundurile sufletului impulsurile de voință pe care le-am chemat referitor la cele „întâmplătoare”, la cele ne-vrute, și cu aceeași necesitate ca reprezentările din amintire, ele ies la iveală ca o imagine a vieții noastre pământești anterioare. Aceluia care spune acum că asta poate fi închipuire, nu-i putem aduce nicio dovadă, după cum nu se poate aduce teoretic nicio dovadă pentru ceea ce-și închipuie numeroși oameni că ar fi trăit și precis nu le-au trăit, și nici pentru ceea ce au trăit cu adevărat. La fel de puțin cum se poate aduce aici o dovadă teoretică, tot așa de puțin există o dovadă teoretică pentru cealaltă situație. Așadar, în această experiență nu ne aflăm într-o altă situație decât suntem în viața din cadrul unei încarnări; suntem în exact aceeași situație.

Cu aceasta am arătat cum luminează viața pământească anterioară în viața pământească prezentă, cum avem într-adevăr o posibilitate printr-o dezvoltare a sufletului făcută cu grijă, să ne obținem noi înșine convingerea, nu numai convingerea teoretică despre faptul reîncarnării, ci convingerea practică relativ la ființa sufletească

existentă în noi, care se reîncarnează, despre care știm cu adevărat că este ceva care a existat cândva.

Dar, cu toate acestea, există experiențe de un cu totul alt gen, care intervin în viața noastră și despre care nu ne putem spune că intervin în viața noastră astfel încât să le putem concepe ca pe o amintire a unei vieți pământești anterioare. Există realmente astfel de experiențe față de care trebuie să spunem: Așa cum te întâmpină ele, nu ți se explică prin viața ta anterioară! Astăzi indic doar un singur gen de astfel de experiențe. Și vreau să indic mai întâi acest gen de trăiri expunând un exemplu tipic. Ce expun eu aici ca exemplu, se poate întâmpla în sute, în mii de moduri; dar ceea ce se petrece acolo este similar cu ceea ce vreau să vă redau ca un exemplu tipic.

Să presupunem un om care merge undeva, într-o pădure, și care, pentru că este cufundat în gânduri uită că merge pe o potecă a pădurii, direct învecinată – este nevoie să mai facă doar câțiva pași – cu o prăpastie adâncă. Vreau să prezint aici în această formă, lucrul care este foarte posibil să se întâmple; exemplul a fost expus de mine și în altă parte [8], deoarece mie îmi este cunoscut, în mod corespunzător, un caz cu totul similar. Acest om nu vede că acolo este o prăpastie pentru că îl preocupă ceva în mod deosebit. Și pentru că problema lui îl preocupă atât de puternic, el merge înspre prăpastie, dar cu un asemenea avânt încât dacă ar mai fi făcut numai doi-trei pași, i-ar fi fost imposibil să se mai oprească. El ar fi trebuit atunci ca, pășind în continuare, să se prăbușească, și viața lui s-ar fi sfârșit. Dar în clipa în care vrea să pășească înspre prăpastie, aude o voce: Stai pe loc! – Vocea face o asemenea impresie asupra lui, încât el rămâne pe loc ca bătut în cuie. Respectivul crede că trebuie să fie cineva acolo, care l-a observat și l-a atenționat. El a realizat că viața sa s-ar fi încheiat dacă nu ar fi fost reținut în felul acesta. El privește împrejur și nu vede pe nimeni.

Gânditorul materialist va spune acum: Prin oarece circumstanțe din adâncurile sufletului său a rezultat o halucinație auditivă, și a fost o întâmplare fericită că respectivul a fost salvat în acest fel. – Dar, de

asemenea, este posibil să gândești altfel asupra lucrurilor; oamenii ar trebui cel puțin să admită acest lucru. Vreau doar să expun această altă posibilitate; căci acest alt mod poate fi doar povestit, nu poate fi dovedit. Omul își poate spune: Prin desfășurarea evenimentelor lumii spirituale, în momentul în care ajunsesesi la o criză karmică, viața ta ți-a fost propriu-zis dăruită. Dacă lucrurile ar fi mers mai departe fără să se fi petrecut acel eveniment, atunci viața ta s-ar fi încheiat. Dar așa, acum este ca și cum un fel de nouă viață s-a adăugat celei anterioare. Această nouă viață este un fel de dar, și tu datorezi acum această viață a ta puterilor care se află în spatele acestei voci! – O asemenea experiență ar putea avea mulți, mulți oameni ai prezentului, dacă ar exersa adevărata cunoaștere de sine. Căci în viața multor, foarte multor oameni ai prezentului intervin astfel de experiențe. Și nu e că oamenii nu au avut o astfel de experiență, ci pentru că nu i-au dat atenția necesară ei au trecut pe lângă ea; întrucât ea nu apare întotdeauna cu claritatea descrisă acum, ci în așa fel încât, cu neatenția obișnuită, oamenii o scapă din vedere.

Am descris din când în când cât de mult trec oamenii cu vederea peste ceva ce se petrece în prezența lor. Un exemplu caracteristic pentru cât de neatenți sunt oamenii față de ceea ce se desfășoară în jurul lor, este următorul caz. Am cunoscut un inspector școlar al unui land german în care a fost introdusă legea că profesorii mai în vârstă, care nu dăduseră anumite examene, trebuie examinați. Însă acest inspector școlar era un om extraordinar de omenos, și și-a spus: Pe tinerii care sunt abia veniți de la seminar, îi poți întreba orice; dar să le pui întrebări domnilor mai în vârstă, care sunt deja în funcție de douăzeci, treizeci de ani, este o cruzime; pe aceștia nu-i poți întreba așa. De aceea, cel mai bine este ca pe aceștia să-i întreb despre ceea ce se află în cărțile lor, din care predau în fiecare an copiilor. – Și iată: majoritatea nu știa nimic din ceea ce expuneau ei înșiși elevilor lor! Iar acesta era un examinator despre care se putea spune că știa să scoată de la oameni ceea ce știa!

Acesta ar fi doar un exemplu pentru cât de neatenți sunt oamenii față de ceea ce se petrece în mediul lor înconjurător, ba chiar față de ceea ce privește propria lor persoană. Așadar nu trebuie să ne mire dacă găsim exemple asemănătoare celui pe care l-am caracterizat acum, în viața multor, multor oameni. Numai la o observare de sine adevărată, chibzuită, omul găsește un asemenea eveniment cum este cel descris mai înainte. Și dacă omul are pietatea corectă față de viața relativ la un asemenea eveniment, atunci probabil că ajunge și la un sentiment cu totul deosebit; la sentimentul că începând din acea zi, viața îi este dăruită și că, în măsura în care ea decurge începând din acea zi, trebuie și folosită într-un mod deosebit. Acesta este un sentiment bun și acționează similar unui proces de amintire, atunci când cineva își spune: Te-ai aflat într-o criză karmică, atunci viața ta era încheiată! – Dacă el se adâncește în acest sentiment evlavios, atunci se petrece ceva care se manifestă mai întâi în așa fel încât își spune: Aceasta nu este o reprezentare din amintire ca acelea pe care le-am trăit adesea în viață, ci este ceva absolut deosebit!

În următoarea conferință vă voi putea spune mai detaliat despre ceea ce astăzi poate fi doar indicat. Căci, așa cum a fost indicat acum, așa îi pune la încercare un mare inițiat al timpurilor mai noi pe cei pe care îi consideră potriviți a fi adepții săi. Căci lucrurile care urmează să ne încadreze în lumea spirituală rezultă tot din faptele spirituale care se desfășoară împrejurul nostru, sau dintr-o recunoaștere corectă a acestor fapte. Și o astfel de voce, care se ivește la mulți oameni, nu trebuie considerată drept halucinație; căci printr-o astfel de voce vorbește acel conducător pe care noi îl desemnăm drept *Christian Rosenkreutz* [9], acelor pe care și-i alege din prisosul cetelor drept cei care pot deveni adepții săi. Așa este emisă chemarea de către acea individualitate – despre care vom mai putea vorbi ca fiind acela care a trăit într-o încarnare deosebită în secolul XIII –, încât un om care a trăit așa ceva are în aceasta un semn indicator, un semn de recunoaștere, prin care el își poate afla locul în lumea spirituală. Probabil că nu pot ajunge mulți să dea atenție unei asemenea chemări.

Dar antroposofia deja va lucra în așa fel încât oamenii, dacă nu acum în această încarnare, cel puțin mai târziu vor lua în considerație un astfel de apel. Pentru majoritatea oamenilor care trăiesc așa ceva, astăzi încă este așa încât ceea ce poate fi denumit ca: „Te-a întâmpinat acel Inițiat care te-a desemnat să faci parte dintre aceia care pot fi ai lui” –, nu s-a desfășurat în timpul încarnării, ci în viața dintre moarte și nașterea actuală, astfel încât aceasta este o indicare a faptului că ceva se petrece în viața dintre moarte și următoarea naștere, și că acolo trăim evenimente cu mult mai importante decât în viața dintre naștere și moarte. Se poate să fie așa, și este așa în anumite cazuri, că anumiți oameni care îi aparțin lui Christian Rosenkreutz au fost hărăziți pentru aceasta într-o încarnare precedentă. Dar pentru majoritatea, menirea care se reflectă într-un astfel de eveniment a fost stabilită în ultima viață dintre moarte și noua naștere.

Acum, eu nu spun asta ca să vă povestesc ceva senzațional, și nici măcar ca să vă povestesc acest eveniment deosebit, ci dintr-un anumit motiv. Și în această privință aș dori să vă mai atrag atenția asupra unui lucru constatat într-o experiență pe care am făcut-o frecvent în cadrul vieții noastre antroposofice: anume că lucrurile spuse sunt uitate cu ușurință sau reținute altfel decât au fost spuse. Se întâlnește aceasta în cadrul vieții noastre antroposofice. Din acest motiv uneori accentuez eu de câteva ori lucruri importante, esențiale, și nu pentru a mă repeta. Și astăzi se întâmplă acest lucru, atunci când spun că sunt mulți oameni în prezent care au trecut printr-un asemenea eveniment cum este cel descris, și faptul că nu îl știu nu este din cauză că el nu există, ci pentru că nu și-l amintesc pentru că nu au îndreptat asupra lui atenția cuvenită. De aceea, acest fapt urmează să fie o consolare atunci când cineva trebuie să-și spună: Eu nu găsesc așa ceva, așadar eu nu fac parte dintre astfel de aleși! – Totuși, vă pot asigura că sunt nenumărați oameni în prezent care au trăit așa ceva. Am vrut doar să spun mai întâi aceste lucruri, pentru a ajunge la motivul propriu-zis pentru care se spune așa ceva.

Astfel de lucruri sunt spuse pentru a ni se atrage mereu atenția că trebuie să găsim în mod concret – și nu prin teorii abstracte – o legătură a vieții noastre sufletești cu lumile spirituale, și că știința spirituală antroposofică nu trebuie să fie pentru noi o simplă concepție teoretică despre lume, ci o forță lăuntrică a vieții noastre; că nu trebuie doar să știm că există o lume spirituală și că omul îi aparține; că, mergând prin viață, să nu considerăm doar lucrurile care acționează asupra gândirii noastre senzoriale, ci să sesizăm cu atenție corelațiile, care ne arată: Ești situat în lumea spirituală, ești situat în cutare și cutare mod. – Așadar situarea concretă, situarea concretă a fiecărui om este cea asupra căreia atragem atenția. Teoretic se încearcă să se întemeieze și în afară așa ceva, în sensul că lumea poate avea un spiritual, și că omul nu trebuie considerat în mod materialist, ci poate avea în sine un spiritual. Concepția noastră despre lume se diferențiază de aceasta prin aceea că prezintă, pune problema în detaliu: În acest fel ești tu corelat cu lumile spirituale! – Din ce în ce mai mult ne vom putea înălța înspre astfel de lucruri, care ne pot arăta cum trebuie să observăm lumea pentru a ne înțelege apartenența noastră la spiritul marelui Univers, la Spiritul macrocosmic.

CONFERINȚA a III-a

Berlin, 5 martie 1912

Noi am cercetat aici, în acest loc, ani de-a rândul, adevăruri antroposofice, cunoștințe antroposofice. Am încercat să ne apropiem din cele mai diferite direcții de ceea ce credem că trebuie să numim antroposofie și să asimilăm ceea ce poate veni din cunoștințele antroposofice. Acum, este recomandabil, chiar în decursul examinărilor pe care le-am început ultima dată aici [1] și le vom efectua în continuare, să punem întrebarea ce trebuie să dea și poate da, de fapt, antroposofia oamenilor prezentului, oamenilor timpului nostru? Ce conține ea, știm într-o mare măsură datorită considerațiilor noastre, și de aceea, pe baza familiarizării cu unele adevăruri antroposofice, putem aborda întrebarea: Ce poate da antroposofia oamenilor prezentului?

Atunci când abordăm această întrebare trebuie să avem în vedere înainte de toate că viața antroposofică, Mișcarea antroposofică trebuie diferențiată strict – cel puțin în gândurile noastre – de orice organizație socială [2], de orice ar putea fi îmbrăcat cu numele de Societate Antroposofică. În realitate, desigur că întreaga viață actuală va face necesar tot mereu ca cei care vor să se îndeletnicească cu antroposofia să se unească într-o formă socială. Dar dacă această asociere este necesară, ea este mai degrabă necesară datorită întregii vieți actuale aflată în afara antroposofiei, decât prin conținutul sau caracterul sau prin ceva din cadrul antroposofiei însăși. Antroposofia în sine ar putea fi adusă la cunoștință oamenilor așa cum se face cunoscut oamenilor orice altceva în prezent. Antroposofia ca atare s-ar putea face cunoscută – acest aspect este într-un totuși imaginabil – așa cum, de exemplu, se face cunoscută oamenilor chimia în ziua de azi, și oamenii ar putea ajunge la adevărurile antroposofice așa cum se apropie de chimie sau de matematică. Ceea ce urmează de aici pentru sufletul fiecăruia, cum asimilează sufletul fiecăruia

antroposofia și face din ea impulsul vieții sale, ar putea fi apoi problema fiecăruia în parte. Existența unei Societăți antroposofice sau a oricărei alte Uniuni pentru îndeletnicirea cu antroposofia, o face necesară conjunctura, faptul că antroposofia ca atare este ceva care intră în prezentul nostru ca ceva pe deplin nou, ca o cunoaștere complet nouă și ea trebuie să fie asimilată de viața spirituală a oamenilor, în timp ce oamenii de afară, din viața exterioară antroposofiei, au nevoie, spunem noi, nu numai de starea sufletească generală a prezentului, pentru a lăsa antroposofia să acționeze asupra lor, ci la această stare sufletească obișnuită cum au oamenii în ziua de azi, ei au nevoie și de o pregătire specifică a firii, a inimii. Și o asemenea pregătire a dispoziției sufletului și a inimii nu poate fi însoțită decât prin viața în comun în ramurile noastre antroposofice, sau în Societățile noastre antroposofice, sau altele asemănătoare. Aici ne însușim un anumit fel de gândire, un anumit fel de simțire, astfel încât în felul acesta ajungem în situația de a considera cu seriozitate lucrurile pe care oamenii care astăzi se află afară, în lume, și abia dacă au auzit ceva de antroposofie, trebuie în mod firesc și de înțeles, să le privească drept fantasmagorie nebunească.

Desigur că s-ar putea obiecta că antroposofia este răspândită și prin conferințe publice, care se adresează oamenilor complet nepregătiți. Dar tocmai aceia care aparțin, în sens social, cercurilor noastre vor ști că întreaga tonalitate și întreaga manieră a unei conferințe antroposofice trebuie să fie altfel atunci când ea este ținută în fața unui public nepregătit, decât în fața aceloră căroră li se poate vorbi așa pentru că ei iau în serios, prin imboldul inimii lor, prin întreaga lor atitudine lăuntrică, ceea ce publicul larg încă nu ar putea lua în serios. Iar ceea ce am indicat acum nu se va îmbunătăți în viitorul apropiat – despre asta nu poate fi deloc vorba –, ci în viitorul apropiat va ieși în relief tot mai puternic și mai intens. Adversitatea exterioară față de tot ceea ce este antroposofic va deveni tot mai mare în lume, și anume din motivul că tocmai antroposofia este în prezentul nostru ceva în cel mai înalt grad corespunzător timpului, ceva necesar

în cel mai înalt grad, și pentru că, în fond, răzvrătirea oamenilor tocmai împotriva a ceea ce este cel mai necesar, împotriva a ceea ce este cel mai în spiritul timpului este cea mai puternică.

Acum s-ar putea naște întrebarea: De ce stau lucrurile așa? De ce se răzvrătesc inimile oamenilor dintr-o epocă cel mai intens față de ceea ce acea epocă necesită cel mai mult? – Este ceva pe care antroposoful ar trebui să-l poată înțelege, dar care este prea dificil pentru a fi clarificat, chiar și foarte pe departe, în fața unui public nepregătit.

Antroposoful știe că există forțe și entități luciferice [3] care au rămas în urma evoluției generale. Acestea acționează prin inimile omenеști, prin sufletele omenеști, și ele au cel mai mare interes ca în timpurile în care strădania în sus este cea mai mare, să-și intensifice cel mai mult atacurile. Și deoarece răzvrătirea inimilor omenеști împotriva a ceea ce tinde înainte în evoluția omenirii provine de la forțele luciferice, și pentru că aceste atacuri ale lor sunt întreprinse atunci când ele se simt amenințate de un mare pericol, de aceea aceste atacuri – așadar și răzvrătirea din inimile omenеști – trebuie să fie cele mai puternice în astfel de timpuri. De aici vom înțelege că adevărurile cele mai importante pentru omenire s-au instalat de când lumea în evoluția omenirii trebuind să țină cont de circumstanța că găsesc cea mai puternică rezistență. Ceva care nu se diferențiază prea mult de ceea ce există deja în lume, abia dacă va întâmpina vreo rezistență. Dar ceea ce intră în lume pentru că oamenii însetează de mult după el și nu l-au primit, este ceea ce provoacă totodată cele mai puternice atacuri ale forțelor luciferice. Și în felul acesta, o Societate nu este, de fapt, nimic altceva decât un zid de protecție împotriva acestui întreg comportament, caracterizat însă ca fiind de înțeles, al lumii exterioare. Trebuie să avem ceva, în cadrul căruia aceste lucruri pot fi prezentate în așa fel încât să poți spune: Cei cărora le vorbești, sau cu care ești laolaltă, arată o anumită înțelegere față de această chestiune, iar pe ceilalți, care nu s-au unit cu aceia care vorbesc despre aceasta, nu-i privește câtuși de puțin. Despre ceea ce este susținut în public, toți oamenii cred că îi privește într-o câțva, și că ei trebuie să

formuleze o judecată în această privință, desigur îmboldiți de puterile luciferice. De aici vedem că este într-adevăr necesar să ne ocupăm cu antroposofia, dar antroposofia aduce ceva înăuntru prezentului nostru, ceva care trebuie să intre și este cerut de setea spirituală și de necesitatea de hrană spirituală a timpului nostru, și care va veni în orice circumstanțe, într-un fel sau altul. Căci puterile spirituale care s-au dedicat evoluției au grijă ca să intre.

De aceea putem pune în sens pur antroposofic întrebarea: Care sunt lucrurile cele mai importante care trebuie implantate omenirii în prezent prin antroposofie? Sunt acelea după care omenirea prezentă însetează în mod deosebit, care sunt cele mai necesare. Tocmai răspunzând la o astfel de întrebare poți fi cel mai greșit înțeles. De aceea este atât de necesar în primul rând să separăm în mintea noastră antroposofia de Societatea Antroposofică. Căci ceea ce urmează să aducă antroposofia omenirii, sunt noi cunoștințe, noi adevăruri. Dar o societate nu poate niciodată – și cel mai puțin în timpul nostru – să depună jurământ față de vreunele adevăruri particulare. Întrebarea „Ce credință aveți voi, antroposofii?”, ar fi cea mai lipsită de sens. – Lipsită de sens este ea atunci când prin „antroposof” este avut în vedere un om care face parte din Societatea Antroposofică; deoarece asta ar presupune ca o întreagă Societate să aibă o convingere comună, o dogmă comună. Aceasta nu poate fi. În clipa în care o întreagă Societate ar trebui – prin statut – să jure pe o dogmă comună, ar înceta să mai fie o societate și ar începe să fie o sectă. Aici este granița la care o Societate încetează să fie o Societate. În clipa în care un om ar fi obligat să aibă o convingere pretinsă de Societate, ar avea de a face cu o sectă. De aceea o Societate, care s-a dedicat acelor pe care le-am caracterizat acum, poate fi numai pe criteriul că se supune imboldului spiritual firesc. Putem întreba: Ce oameni vin ca să audă ceva despre antroposofie? – Și vom putea răspunde: Cei care vor să audă ceva despre lucrurile spirituale, cei care au o pornire lăuntrică să audă ceva despre lucrurile spirituale. Acest imbold nu este dogmă. Căci dacă cineva caută ceva, în privința

căruia nu spune că va găsi una sau alta, ci când caută, chiar caută, atunci această căutare este elementul comun pe care trebuie să-l aibă o societate care nu vrea să devină o sectă. Dar total independentă de asta este întrebarea: Ce aduce antroposofia ca atare omenirii? – Și trebuie să spunem: Antroposofia ca atare aduce oamenilor ceva care este similar cu, numai că mai spiritual și în privința firii omenești mai profund și mai plin de semnificație decât, toate marile adevăruri spirituale care au fost aduse vreodată omenirii.

Acum, printre lucrurile pe care le-am lăsat să se apropie de noi în decursul considerațiilor noastre, există unele despre care putem spune: ele sunt în așa fel încât propriu-zis nu pot fi indicate ca fiind cele mai semnificative, cele mai caracterizatoare, atunci când este vorba despre ceea ce trebuie să primească de fapt omenirea actuală ca Nou. Dar sunt lucruri fundamentale, adevăruri fundamentale, care într-adevăr intră ca Nou în omenire. Și nu este nevoie să mergem prea departe pentru a caracteriza în ce constă de fapt Noul Mișcării antroposofice. El constă în aceea că cele două adevăruri care fac parte, ca să spunem așa, dintre lucrurile noastre cele mai fundamentale, se apropie de sufletul omenească într-un mod tot mai convingător: cele două adevăruri despre reîncarnare și karmă. Putem spune: Ceea ce găsește antroposoful în primul rând pe calea sa, atunci când are în ziua de azi o strădanie serioasă, este necesitatea cunoașterii reîncarnării și a karmei. De exemplu nu putem spune că în cultura occidentală se ivesc prin antroposofie anumite lucruri, cum ar fi posibilitatea înălțării în lumi superioare, ca ceva fundamental nou; căci cel care cunoaște evoluția occidentală, cel care știe, să spunem, chiar și numai că au existat mistici, mistici ca *Jakob Böhme* sau *Swedenborg* [4], sau ca întreaga școală a lui Jakob Böhme, acela știe și că întotdeauna s-a crezut – chiar dacă a fost adesea controversat – că omul se poate ridica din lumea sensibilă obișnuită în lumi superioare; astfel încât aceasta nu este ceva fundamental nou. Apoi nici anumite alte lucruri nu sunt fundamental noi. Chiar când vorbim despre ceea ce este fundamental în privința evoluției; când vorbim, de

exemplu, pe tema Christos: referitor la Mișcarea antroposofică ca atare ea nu este tema, ca să spunem așa, cea mai fundamentală; ci cea mai fundamentală este forma pe care o capătă tema Christos prin aceea că reîncarnarea și karma sunt asimilate ca adevăruri în inimile oamenilor. Luminarea pe care o primește tema Christos prin premisele adevărilor despre reîncarnare și karmă, acesta este esențialul. Căci tema Christos a preocupat Occidentul într-un mod cu adevărat profund în cele mai diferite timpuri. Putem aminti în acest sens vremea gnosei, putem aminti timpurile în care a fost aprofundat creștinismul esoteric, de exemplu de aceia care s-au reunit sub semnul Graalului sau al Crucii cu trandafiri, cum au aprofundat aceștia tema Christos. Așadar nu asta este fundamentalul. Tema devine fundamentală, esențială pentru sufletele occidentale, pentru cunoașterea și nevoile religioase numai prin adevărurile reîncarnării și karmei, astfel încât acela care află o extindere a sufletului său prin cunoașterea reîncarnării și karmei, dorește cu necesitate și o nouă cunoaștere a vechilor probleme. – Cu privire la cunoașterea reîncarnării și karmei, trebuie să spunem exact contrariul. Putem cel mult să atragem atenția că reîncarnarea și karma, ca să spunem așa, își fac drum timid în cultura occidentală, în timpul lui *Lessing* [5], care ajunge la aceasta în «Educarea speciei umane». Găsim apoi și alte exemple de cum ajung la această problemă și alte spirite profunde. Dar faptul că reîncarnarea și karma se impun ca parte componentă a conștiinței omenеști, că ele sunt încorporate în inima și sufletele oamenilor, așa cum se petrece prin antroposofie, este ceva ce se poate petrece cu adevărat abia în prezentul nostru. De aceea putem spune: Relația unui om al prezentului cu antroposofia se caracterizează prin aceea că el poate fi în măsură ca pornind de la niște premise să preia în sine drept cunoștințe reîncarnarea și karma. Acesta este esențialul despre care este vorba. În fond, tot restul urmează apoi de aici, într-un mod mai mult sau mai puțin de la sine înțeles, dacă omul este capabil să se raporteze în modul corect la reîncarnare și karmă.

Acum, dacă avem în vedere problema așa, trebuie să ne fie clar și ce înseamnă pentru omenirea occidentală și pentru omenire în general, ca reîncarnarea și karma să devină cunoștințe care, ca să spunem așa, trec în viața cotidiană, așa cum sunt alte adevăruri în viața cotidiană. Într-o măsură mult mai mare trebuie să treacă în perioada următoare reîncarnarea și karma în conștiința omenirii, decât a făcut-o, de exemplu, concepția copernicană despre lume. În privința acesteia din urmă este nevoie să ne clarificăm bine cum s-a familiarizat ea, de fapt, cu pași repezi în sufletele oamenilor. Gândiți-vă numai la ceea ce am spus și în conferința publică [6]: Cât de puțin timp a durat, raportat la proporțiile istoriei lumii, pentru ca această concepție copernicană despre lume să se răspândească, și gândiți-vă la faptul că această concepție despre lume a pus stăpânire pe oameni până în primele trepte școlare.

Acum există o deosebire însemnată în privința cuprinderii sufletului omenesc între această concepție copernicană despre lume și concepția antroposofică despre lume, în măsura în care aceasta se clădește pe fundamentul reîncarnării și al karmei. Pentru a caracteriza această deosebire, este într-adevăr nevoie de o ramură antroposofică cu oameni care să stea laolaltă cu bună-voință; căci în această privință trebuie spus, de fapt, un lucru; dacă vrem să caracterizăm această deosebire, trebuie cu necesitate să spunem un lucru la care oamenilor care se află în afara Mișcării antroposofice li se întoarce stomacul pe dos.

Cum de oamenii au preluat atât de repede și până la vârsta copilăriei concepția copernicană despre lume? Cei care m-au auzit vorbind despre concepția copernicană despre lume sau despre științele naturii recente vor ști, desigur, că eu nu pronunț în vreun fel o judecată defavorabilă asupra acestei concepții moderne natural-științifice. De aceea îmi este îngăduit să spun, atunci când vrem să caracterizăm cu adevărat această deosebire semnificativă: Pentru acceptarea acestei imagini despre lume, care este limitată numai la caracteristicile spațiului, la relațiile spațiale exterioare, era necesară o

epocă de externalizare, de superficialitate! – Și motivul pentru care concepția copernicană despre lume s-a încetățenit atât de repede nu este altul decât acela că pe parcursul unei întregi epoci, oamenii au devenit superficiali. Externalizarea, superficialitatea în conceperea Universului a fost condiția preliminară necesară pentru deprinderea cu concepția copernicană despre lume. Profunzimea, internalizarea – adică exact contrariul – vor fi necesare, dacă e să se aclimatizeze ceea ce sunt adevărurile antroposofiei, în special în privința adevărilor fundamentale ale reîncarnării și karmei. De aceea, dacă ne formăm în ziua de azi convingerea că adevărurile reîncarnării și karmei trebuie să fie deprinse într-un mod cu mult mai intens și într-o măsură cu mult mai mare în omenire, trebuie să ne fie totodată clar că în această privință ne aflăm la granița dintre două epoci: epoca superficialității și epoca aprofundării necesare, a internalizării, interiorizării sufletului și inimii omenești. Este ceea ce trebuie să ne înscriem înainte de toate în suflete, dacă vrem să devenim pe deplin conștienți de ceea ce are de adus antroposofia în prezent omenirii moderne. Și apoi trebuie să ne întrebăm: Cum trebuie să se configureze această viață sub influența cunoștințelor despre reîncarnare și karmă?

Aici trebuie să reflectăm la ce înseamnă, de fapt, pentru inima omenească, să recunoască: reîncarnarea și karma sunt un adevăr. Ce înseamnă aceasta pentru întreaga conștiință omenească, pentru întreaga simțire și gândire a sufletului omenească? – Înseamnă nimic mai puțin – aceasta poate înțelege oricine, dacă reflectează asupra acestor lucruri – decât o extindere a sinei omenești prin cunoaștere, dincolo de anumite granițe care altminteri îi sunt trasate cunoașterii. Că omul poate ști și cunoaște numai ceea ce este încadrat între naștere și moarte, aceasta a fost accentuat cu toată acuitatea tocmai în epoca trecută, și că omul poate cel mult privi cu credință înspre acela care intră ca știutor într-o lume spirituală, aceasta era o convingere ce devenea tot mai puternică. Dar lucrurile nu sunt de o așa mare importanță dacă se rămâne la punctul de vedere al cunoașterii; ele devin importante abia atunci când se trece de la punctul de vedere al

cunoașterii la punctul de vedere moral, la punctul de vedere al simțământului moral-esențial. Abia acolo se vedește întreaga măreție și însemnătate a ideilor de reîncarnare și karmă.

Aș putea expune sute de lucruri spre întărirea celor spuse acum, dar nu expun decât unul. Să considerăm oamenii culturii occidentale din timpurile vechi și cea mai mare parte a oamenilor de azi din cultura occidentală. Chiar când acești oameni încă aderă în cea mai intensă măsură la ipoteza că în privința ființei sale omul rămâne intact când pleacă de pe acest Pământ pășind prin poarta morții, fără gândul la reîncarnare și karmă, această întreagă viață spirituală a omului care urmează după moarte se sustrage de la existența pământească. Avem de-a face cu intrarea într-o lume spirituală; dar cu excepția tocmai a acelor „excepții”, care sunt acceptate de naturile mai mult sau mai puțin înclinate spre spiritualitate, când morți intervin în cazuri de excepție, cu excepția acestor excepții avem de-a face – atunci când reîncarnarea și karma nu sunt admise – cu ideea că ceea ce se desfășoară într-o lume spirituală, indiferent că este pedeapsă sau răsplată, după ce omul a trecut prin poarta morții, este scos din sfera terestră ca atare, și că ceea ce rezultă drept consecință a vieții sale se desfășoară pe o cu totul altă scenă, aflată în afara Pământului.

Dacă omul trece acum la cunoașterea reîncarnării și a karmei, lucrurile devin cu totul altfel. Aici trebuie să ne fie clar că pentru un astfel de om, ceea ce trăiește în sufletul său nu are importanță, atunci când el a pășit prin poarta morții, doar pentru o sferă îndepărtată de Pământ, ci că de ceea ce trăiește el între naștere și moarte depinde viitorul configurării Pământului. Pământul, ca să spunem așa, va avea configurația exterioară pe care i-o vor da oamenii care au fost mai înainte aici. Întreaga planetă în privința configurației sale viitoare, a conviețuirii sociale a oamenilor în viitor, depinde de modul în care au trăit oamenii înainte în încorporările lor anterioare. Acesta este aspectul moral-sufletesc ce se leagă de această idee; astfel încât un om care a acceptat acest lucru, știe: Așa cum am fost eu în viață, așa voi

produce efecte asupra a tot ceea ce se petrece în viitor, asupra întregii culturi a viitorului! – În felul acesta, prin cunoașterea reîncarnării și a karmei se extinde dincolo de granițele nașterii și morții ceva pe care omul l-a cunoscut până acum doar între aceste granițe înguste: sentimentul responsabilității! Vedem crescând de aici un sentiment intensificat al responsabilității. În acesta se exprimă consecința profund morală ce apare din ideea cum sunt reîncarnarea și karma. Omul care nu crede în reîncarnare și karmă, poate spune: După ce voi fi trecut prin poarta morții, voi fi cel mult pedepsit sau răsplătit pentru ceea ce am făcut aici; eu voi afla consecințele acestei existențe într-o altă lume; însă această altă lume se află sub conducerea unor puteri spirituale, și ele vor preîntâmpina ca ceea ce port în mine să devină prea dăunător pentru lumea întreagă. – Cel care știe însă că reîncarnarea și karma este o idee rezultată pe baza cunoașterii, nu mai poate spune așa; pentru că el știe că prin reîncarnare oamenii vor fi așa după cum au trăit în viața precedentă.

Acest lucru va fi semnificativ și important, că ideile fundamentale ale concepției antroposofice despre lume vor trece în viața de sentiment și în atitudinea oamenilor, și își vor face apariția ca impulsuri morale, despre care oamenii din timpurile scurse nu aveau, în fond, nicio bănuială. Sentimentul de responsabilitate, după cum am văzut, va răsări într-un mod cum nu era deloc posibil mai înainte; și alte idei morale vor rezulta apoi în mod necesar într-un fel asemănător acestui sentiment de responsabilitate. Ca oameni care trăiesc sub influența ideilor de reîncarnare și karmă, vom învăța să cunoaștem faptul că nu poate fi vorba să ne judecăm viața luând ca premise numai ce se desfășoară între naștere și moarte, ci că trebuie să o facem după premise ce se extind asupra multor, multor vieți.

Atunci când ne apropiem de ceilalți oameni pe premisele care au existat până acum, dezvoltăm în acest fel, față de acești oameni, simpatie, antipatie, mai multă sau mai puțină iubire, și altele asemănătoare. Trebuie să spunem că modul în care se raportează un om la alt om în prezent este, totuși, în realitate, rezultatul acelei

concepții care gândește viața de pe Pământ ca fiind o dată, îngrădită între naștere și moarte. În realitate noi chiar trăim așa cum ar trebui să trăim dacă ar fi corect faptul că omul ar fi numai o dată pe Pământ. Putem spune: Noi îi întâmpinăm pe prietenii noștri, pe părinții noștri, pe frații și surorile noastre, ș.a.m.d., astfel încât în tot ceea ce simțim trăiește ideea că suntem o singură dată pe Pământ. Și va avea loc o transformare extraordinară a vieții dacă faptul că există reîncarnare și karmă nu va mai trăi doar ca teorie în câteva capete, cum încă este cazul de multe ori în ziua de azi. Până în ziua de azi aceasta este în cea mai largă măsură doar teorie. Putem spune că în ziua de azi lucrurile stau așa încât există un număr de antroposofi care cred în reîncarnare și karmă; dar ei trăiesc ca și cum nu ar exista reîncarnare și karmă, ci ca și cum viața ar fi o dată, îngrădită între naștere și moarte. Nici nu poate fi altfel. Căci obișnuințele pe care le aduce viața cu sine se modifică mai puțin rapid decât se modifică ideile. Numai dacă noi introducem în viața noastră idei corecte și concrete despre reîncarnare și karmă – numai despre acestea poate fi vorba –, numai atunci vom vedea cum această viață poate fi fertilizată prin astfel de idei.

Vedem că noi, ca oameni, pășim în viață, la începutul acesteia întrunindu-ne cu părinții, cu frații, ș.a.m.d. Vedem că prin această organizare firească, în special în prima perioadă a vieții în mod necesar ne încadrăm în așa fel în aceasta încât cei care sunt în jurul nostru, sunt plasați împrejurul nostru mai mult sau mai puțin prin elemente naturale: prin înrudirea de sânge, apropierea locului, și așa mai departe. Vedem apoi, când creștem, cum aceste cercuri ale înrudirii prin sânge se extind, cum intrăm în cu totul alte legături cu diverși oameni, legături care nu mai depind de înrudirea prin sânge. Acum, se pune problema că aceste lucruri trebuie înțelese mai întâi din punct de vedere karmic; atunci ele vor aduce o lumină cu totul nouă pentru viață. Căci karma devine plină de însemnătate pentru viață abia atunci când o luăm în mod concret, când aplicăm într-adevăr asupra vieții ceea ce ne dă cercetarea spiritual-științifică.

Acestea pot fi constatate, desigur, doar de către cercetarea spiritual-științifică, dar ele pot fi apoi aplicate în viață.

O problemă karmică plină de importanță este în esență aceasta: cum se face că, de exemplu, în viața actuală noi ne întrunim cu oamenii cu care ne întrunim prin înrudirea consanguină de orice fel posibil? De ce ajungem laolaltă cu aceștia la începutul vieții noastre? – Cercetarea spiritual-științifică arată ceva absolut deosebit în această privință. De regulă, este așa – căci chiar dacă sunt expuse realități faptice individuale, există totuși și nenumărate excepții – că cu oamenii pe care îi întâlnim involuntar la începutul vieții noastre am fost deja împreună într-o viață anterioară, în majoritatea cazurilor chiar în cea precedentă, pe la mijlocul vieții noastre, așa, cam pe la vârsta de treizeci de ani. Atunci noi ni i-am ales pe ei de bunăvoie, într-un oarecare mod, prin aceea că noi am fost mânați înspre ei prin înclinația inimii noastre, ș.a.m.d. Am proceda într-un totuș greșit dacă am considera oamenii cu care suntem împreună la începutul vieții noastre, ca fiind oameni care am fost împreună și la începutul unei alte vieți. Nici la începutul, nici la sfârșitul, ci în mijlocul vieții am fost împreună, prin alegere liberă, cu cei cu care ne-am întâlnit apoi într-o viață următoare datorită înrudirii prin sânge. Foarte adesea sunt cazurile în care cu cei cu care am fost căsătoriți, așadar pe care l-am luat printr-o alegere liberă, ne aflăm în viața următoare într-un raport paternal sau maternal, sau în raportul de frate sau soră. Cercetarea spiritual-științifică arată că ceea ce s-ar presupune prin speculare, ceea ce ne-am gândi scormonind cu gândul asupra lucrurilor, de obicei este fals. Faptele încurcă de obicei socotelile speculațiilor.

Să ne gândim încă o dată la faptul descris acum și să îl considerăm așa cum rezultă el în mod real, din știința spirituală, atunci când se cercetează fără prejudecăți, cum extinde el întreaga noastră relație și întreaga noastră raportare la viață. Încetul cu încetul, în decursul culturii occidentale, s-a ajuns acum ca omul să nu mai poată altfel decât să vorbească despre hazard atunci când reflectează la relația sa cu aceia cu care este înrudit prin sânge. Oamenii vorbesc despre

coincidență, cred deja de multe ori în coincidență. Și cum ar putea crede altfel decât în coincidență, dacă ei gândesc viața ca fiind limitată între naștere și moarte? Pentru această singură viață considerată, fiecare va recunoaște fără îndoială că este răspunzător pentru consecințele evenimentelor pe care le-a produs el însuși. Dar prin faptul că omul își extinde sinele propriu dincolo de ceea ce se desfășoară între naștere și moarte, prin aceea că el își simte sinele legat de alți oameni din alte încorporări, el se simte răspunzător, așa cum se simte răspunzător aici, în viață, pentru propriile sale fapte. Oamenii vor trebui să treacă din ce în ce mai mult prin experiența acestor fapte concrete. Ideea generală, atunci când se spune că omul și-a ales el însuși părinții în sensul karmei, nu aduce încă nimic deosebit. Dar căpătăm o idee despre această alegere, care poate fi într-adevăr confirmată prin tot restul experiențelor vieții, dacă știm: Ceea ce ai ales tu acum la modul cel mai inconștient, ai ales într-o viață anterioară într-un moment al conștiinței tale maxime, când erai într-un tot matur.

S-ar putea ca acest lucru să fie neplăcut multor oameni din ziua de azi, dar el este totuși adevărat. Căci vom învăța atunci când nu suntem mulțumiți de rudele noastre de sânge, că noi înșine am pus baza acestei nemulțumiri, și că așadar pentru următoarea încarnare va trebui să avem grijă să ne facem altfel pregătirile; și atunci ideea reîncarnării și a karmei devine deja rodnică pentru viață. Și acesta este esențialul, că aceste idei nu există pentru satisfacerea vreunei curiozități oarecare, ș.a.m.d., ci pentru desăvârșirea noastră, și prin aceasta pentru desăvârșirea întregii vieți. Și mai departe vom ști că ceea ce a fost spus implică ceva similar pentru viața prezentă și consecințele ei; anume că aceia cu care suntem aduși laolaltă pe la vârsta de treizeci de ani, așadar la vârsta la care credem că judecăm cu întreaga noastră rațiune, vor fi în așa fel uniți cu noi încât ne vor întâmpina într-o viață următoare chiar de la început, probabil ca părinți sau frați. Dacă știm că se formează configurații familiale în

funcție de faptul că acești sau acei oameni se reunesc laolaltă, atunci sentimentul nostru de responsabilitate se extinde considerabil datorită ideilor de reîncarnare și karmă.

Spuneam că putem accentua faptul că aceste lucruri se dovedesc a fi de înțeles în viață. Oare nu trebuie ca forțele care aduc o individualitate umană jos, într-o familie să fie foarte semnificative, puternice? Ele însă nu pot fi puternice în omul care se încorporează acum, căci acolo ele nu pot avea mult de a face cu lumile în care coboară el. Oare nu trebuie să fie inteligibil faptul că forțele care acționează în adâncurile sufletului trebuie să provină din timpul vieții trecute, în care interconectarea a fost produsă de noi cu cea mai intensă forță a prieteniei, a „iubirii conștiente”, dacă ne este îngăduit să o numim așa? Ceea ce a domnit ca forțe conștiente într-o viață, acționează ca forțe inconștiente în viața următoare; ceea ce se petrece într-un mod mai mult sau mai puțin conștient, se explică în felul acesta.

Desigur, este necesar să nu tulburăm faptele cercetării, pentru că aceste fapte ale cercetării încurcă aproape întotdeauna speculațiile, astfel încât logica faptelor poate fi găsită abia ulterior. Să nu ne lăsăm ispitiți să vrem să facem speculații; căci în felul acesta nu vom ajunge la punctul de vedere corect, ci întotdeauna la un punct de vedere care poate fi caracterizat prin acea discuție pe care v-am relatat-o deja. Anume, într-un oraș din Germania de Sud, un teolog mi-a spus odată: Eu am citit lucrările dumneavoastră și am văzut că sunt atât de logice; de aceea m-am gândit că dacă sunt atât de logice este posibil ca autorul lor să fi ajuns la ele pe calea simplei logici. – Așadar dacă m-aș fi străduit să scriu mai puțin „logic”, mi-aș fi cucerit în felul acesta un merit în ochii respectivului teolog, pentru că atunci el ar fi văzut că expunerile nu au fost găsite prin simpla logică. Dar cine pătrunde aceste lucrări, va vedea că forma logică le-a fost dată ulterior, dar că ele nu au fost găsite prin logică. Cel puțin eu nu aș fi putut să o fac, asta vă asigur. Poate alții ar fi putut să le găsească prin simpla logică.

Dacă privim lucrurile în felul acesta, se dovedește a fi o idee profund semnificativă faptul că cele mai importante impulsuri care trebuie să reiasă din antroposofie trebuie să fie impulsuri de atitudine sufletească morală. Am evidențiat astăzi sentimentul responsabilității în diverse domenii. Am putut de asemenea urmări iubirea și compasiunea care iau forme diferite sub influența ideilor de reîncarnare și karmă. Din acest motiv am și acordat atâta valoare de-a lungul anilor, chiar și în conferințele publice, considerării antroposofiei întotdeauna cu referire la viață, cu referire la fenomenele nemijlocite ale vieții. Astfel, am vorbit despre misiunea mâinii [7], despre conștiința omenească, despre rugăciune, despre educația copilului, despre diferitele vârsta ale omului – și am adus toate aceste lucruri în lumina în care trebuie ele să fie puse dacă presupunem ideile de reîncarnare și karmă ca fiind cele corecte. Și atunci ne-a rezultat cât de transformator intervin în viață aceste idei de reîncarnare și karmă. În fond, aceasta a constituit partea principală a considerațiilor noastre, anume că noi am considerat ideile fundamentale în efectele lor asupra vieții. Chiar dacă nu întotdeauna, aș spune, am dedus în cuvinte abstracte din reîncarnare și karmă semnificația pe care o primesc, de exemplu, însușirile firii, sau conștiința, caracterul, rugăciunea, chiar dacă nu întotdeauna am dedus aceasta în așa fel încât să spunem: Dacă acceptăm reîncarnarea și karma atunci reiese... – ș.a.m.d., totuși toate considerările noastre s-au aflat sub impulsul reîncarnării și karmei. Și acesta va fi lucrul cel mai semnificativ pentru viitorul apropiat, că nu numai știința sufletului va fi influențată de ideile reîncarnării și karmei, ci și celelalte științe. Dacă urmăriți o conferință cum a fost ultima conferință publică [8]: *Moartea la om, animal și plantă*, veți vedea că acolo s-a pus problema să arăt cum vor învăța oamenii să gândească în privința morții la plantă, animal și om, atunci când văd în ei înșiși acel lucru care depășește viața individuală a omului. Am ajuns la semnificația morții la om, animal și plantă prin aceea că ne-a devenit limpede: altfel trăiește sinele în om, altfel la animal și din nou altfel la plantă. La om este un Eu individual, la

animale este sufletul grup, și la plante avem de a face cu o parte a întregului sistem al sufletului planetar. În felul acesta, am interpretat la plante ca fiind o simplă adormire și trezire ceea ce ne întâmpină în mod exterior drept moarte și naștere. La animale este din nou altfel; acolo este asemănător cu ceea ce se petrece în noi înșine, în timp ce sinea progresează într-o încarnare, învingând anumite instincte, ș.a.m.d. Dar abia la om, care își pricinuieste el însuși încorporarea, ne-a devenit clar că doar moartea oferă garanția nemuririi, și că cuvântul „moarte” poate fi folosit cu această semnificație numai la om, sau că atunci când folosim cuvântul „moarte” în general, trebuie să evidențiem cum moare omul, cum moare animalul și cum moare planta, și că ar trebuie să folosim un cuvânt cu totul nou în cazul animalului și plantei.

Orice altceva în antroposofie este de așa natură, încât sufletul omenesc pretinde să afle ceva despre un lucru sau altul, dar, ca să spunem așa, acest „altceva” nu îl deranjează, în fond, pe antroposof. El va ajunge la anumite lucruri când le va veni timpul. Dacă el în primul rând este în stare să asimileze ideile de reîncarnare și karmă în sensul pe care trebuie să-l dăm noi spre deosebire de ideile mai vechi de reîncarnare și karmă, așa cum apar ele, de exemplu, în budism, atunci omul ajunge în decursul cercetării întru totul de la sine și la alte lucruri. De aceea, partea principală a muncii noastre a fost dedicată cuprinderii cu privirea a influenței reîncarnării și karmei asupra întregii vieți omenеști.

În această privință ar trebui să fie limpede că munca din cadrul oricărei Uniuni sau Societăți Antroposofice trebuie concepută în sensul acestei misiuni a antroposofiei. De aceea este de înțeles că, în fond, despre acele probleme care celui din afară, mai puțin interesat de antroposofia ca atare, îi apar poate cu precădere ca cele mai importante, noi vorbim propriu-zis numai atunci când vrem să urcăm chiar de la adevărurile fundamentale la acele lucruri care sunt cel mai aproape de orice suflet, pentru că este un suflet occidental. Este întru totul de imaginat faptul că antroposofia a preluat Noul, ceea ce a fost

caracterizat astăzi ca fundamental nou, și că inițial ea nu se preocupă deloc de oarece contradicții religioase ale oamenilor. Căci nu este deloc caracteristica acestei noi științe a spiritului să se îndeletnicească cumva cu știința religiilor comparativă; chiar dacă aceste studii se practică în ziua de azi, chiar suficient de mult. Dar comparativ cu ceea ce se face în ziua de azi în această privință, ceea ce se practică la teosofi [9], nu este deloc lucrul cel mai spiritual. Important este însă că în antroposofie toate aceste lucruri sunt aduse în lumina ce emană de la ideile de reîncarnare și karmă.

În special într-o încă altă privință va crește considerabil sentimentul responsabilității sub influența reîncarnării și a karmei. Dacă privim numai la ceea ce s-a spus astăzi despre raportul dintre consanguinitate și oamenii liber-aleși, vedem deja că există un anumit contrast: Ceea ce sunt într-o viață impulsurile cele mai lăuntrice, cele mai tainice, este în altă viață lucrul cel mai evident. Dacă într-o încarnare nutrim față de un om cele mai profunde sentimente de prietenie, pregătim prin aceasta o înrudire exterioară, o înrudire prin sânge sau ceva asemănător. Tot așa stau lucrurile și într-un alt domeniu. Modul în care gândim despre ceva care în această încarnare ni se pare a fi lucrul cel mai nerealist, va fi pentru noi cel determinat, cel care condiționează impulsurile propriu-zise pentru încarnarea următoare. Modul în care gândim – fie că acceptăm cu ușurință un adevăr sau abordăm un adevăr verificându-l cu toate mijloacele care ne stau la dispoziție, fie că avem simțul adevărului sau fanatism – apare într-un cu totul alt raport cu evoluția omenească prin familiarizarea cu ideile de reîncarnare și karmă, decât este cazul în ziua de azi. Căci ceea ce avem în miezul nostru cel mai profund în încarnarea actuală, va fi aspectul cel mai evident în următoarele. Și cine minte mult sau are tendința să accepte cu inima ușoară una sau alta, acela va deveni un om frivol în încarnarea următoare sau într-o încarnare următoare; căci ce gândim, cum gândim, ce poziție avem față de adevăr, așadar ceea ce este lăuntric în această încarnare, va constitui în încarnarea noastră următoare măsura comportamentului

nostru. Dacă, de exemplu, fără să verificăm foarte exact, vom considera în această încarnare un om drept rău, în timp ce, dacă am verifica riguros, el s-ar dovedi probabil un om bun, sau măcar pe jumătate bun, dacă noi purtăm acest gând neverificat prin viață, se va dovedi că formându-ne în acest mod judecări despre oameni, în încarnarea următoare vom deveni oameni insuportabili, certăreți, detestabili! Aici avem din nou o extindere a elementului moral-esențial, din sufletul nostru.

Aceasta este extraordinar de important, ca noi să avem în vedere foarte tare astfel de lucruri și să ne familiarizăm cu gândul: ce importanță fundamentală are să asimilăm în interiorul nostru cel mai profund, în întreaga noastră structură sufletească, ceea ce intră acum într-adevăr ca nou cu ideile de reîncarnare și karmă și prin acesta toate celelalte înnoitoare într-un anumit mod în evoluția spirituală a prezentului. De aceea am și pus noi cel mai mare preț pe aceasta în întreaga desfășurare a Mișcării noastre antroposofice, și întru câțva alte probleme care fără îndoială rezultă cu necesitate din acestea, le-am tratat tot numai în acest fel, precum trebuie să rezulte în mod necesar. De aceea, de exemplu, caracteristica noastră particulară, întreaga noastră manieră în care este practică antroposofia în mijlocul nostru – dacă lucrurile sunt prezentate în realitatea lor – așa cum o facem noi, nu poate fi niciodată concepută ca fiind în opoziție cu o altă Mișcare, care pune reîncarnarea și karma în punctul central al considerațiilor ei. Opoziția față de noi [9a] trebuie întotdeauna să fie construită din afară; este imposibil ca ea să rezulte atunci când lucrurile care se petrec în mijlocul nostru sunt prezentate într-adevăr corect. Este suficient un moment să luăm în vedere: Cât de puțin se vorbește, de fapt, în mijlocul nostru despre tema Christos! Întrucât nimănui nu îi este îngăduit să amplifice ceva din cele spuse numai pentru că îl simte important pentru inima sa, ci trebuie să considere obiectiv lucrurile; astfel încât nimeni nu are motiv să spună, deoarece una sau alta rezultă drept consecințe necesare pentru înțelegerea matură a reîncarnării și karmei, că noi vorbim mult pe

tema Christos. Căci nu acesta este aspectul fundamental, care îi caracterizează pe antroposofi în prezent, ci aspectul fundamental este ceea ce intră nou în lume și faptul că ceea ce intră nou în lume este înșușit într-adevăr de către omenire. Așadar, ar trebui să înțelegem acest lucru, că de fapt numai cu condiția unei expuneri incorecte a modului în care practicăm noi lucrurile aici, este posibil să se construiască un antagonism; pentru că acest antagonism trebuie întotdeauna construit din afară. Căci cineva poate fi adversarul nostru, dar noi nu trebuie să construim vreo adversitate, deoarece faptul de a nu te preocupa de ceva nu înseamnă o adversitate, căci atunci ar trebui să fii adversarul tuturor celor care nu te preocupă.

Asta am vrut să aduc în mod deosebit în fața sufletelor dumneavoastră: să reflectăm ce constituie propriu-zis aspectul fundamental, noul în antroposofie. Desigur că din cauza acestui fapt nu trebuie să se spună: O societate antroposofică este cea care crede în reîncarnare și karmă. Ci, datorită acestora, trebuie să se spună: Așa cum cândva a fost un timp matur pentru a prelua concepția copernicană despre lume, tot așa, timpul nostru a devenit matur pentru a aduce învățătura reîncarnării și a karmei în conștiința generală a omenirii. Și ceea ce trebuie să se întâmple în decursul evoluției omenirii se va întâmpla, oricât de multe puteri se vor ridica împotriva. Și cu reîncarnarea și karma, cu adevărata înțelegere a reîncarnării și karmei, vor rezulta de la sine toate celelalte lucruri. Celelalte lucruri rezultă prin lumina ce iradiază din reîncarnare și karmă.

Cu siguranță a fost util să considerăm odată care este propriu-zis deosebirea fundamentală între aceia care se simt interesați de antroposofie și cei care își dezvoltă adversitatea față de ea. Nu de acceptarea unei lumi superioare ca atare este vorba de fapt, ci de ce transformare suferă reprezentările despre lumile superioare prin premisa ideilor de reîncarnare și karmă. Cu aceasta am specificat astăzi ceva care poate fi privit ca esențialul concepției antroposofice despre lume.

NOTE

La această ediție

Conferințele cuprinse în acest volum au fost ținute în fața membrilor secțiunii germane de atunci a Societății Teosofice, unii în filiala sa din Berlin, ceilalți în filiala sa din Stuttgart.

Documentele de la baza textului: Conferințele lui Rudolf Steiner, ținute complet liber, au fost înregistrate de diverși prieteni care erau mai mult sau mai puțin bine pregătiți în stenografie. Cele trei conferințe de la Berlin au fost co-stenografiate de Walter Vegelahn, Berlin, cele două conferințe de la Stuttgart de Rudolf Hahn, Reinach lângă Basel. Textul tipărit se bazează pe propriul lor transfer în text clar.

Titlul volumului se bazează pe tipăritura manuscrisului celor trei conferințe de la Berlin, care a fost publicată, încă sub Rudolf Steiner însuși, în 1917.

Note la text

Lucrările lui Rudolf Steiner în ediția *Operele complete* (GA) sunt indicate în note cu numărul bibliografic.

CONFERINȚA I

1. *Cu observațiile... care au fost întrerupte în răstimpul adunării noastre generale... Așadar în timp ce examinările de care ne-am ocupat în toamnă:* Rudolf Steiner se referă aici la ultimele sale conferințe din ramura de la Berlin: ***Evoluția din punctul de vedere al veracității***, 5 conferințe ținute la Berlin din 31 octombrie până în 5 decembrie 1911, GA 132.
2. *în mica lucrare* ***Reîncarnarea și karma, reprezentări necesare din punctul de vedere al științei moderne a***

naturii: Berlin 1903, din «Lucifer-Gnosis 1903-1908», GA 34, și ca ediție separată.

3. *Niels Henrik Abel*, 1802-1829, matematician, renumit prin întemeierea teoriei funcțiilor eliptice și a teoriei generale a integralelor funcțiilor algebrice.
4. *Astfel, eu cunosc o persoană:* nu se știe la cine se referă aici Rudolf Steiner.
5. *intră în încarnarea următoare în formarea interioară a organelor:* vezi Rudolf Steiner, ***Correspondențe între microcosmos și macrocosmos – Omul, o hieroglifă a Universului***, 16 conferințe, Dornach 9 aprilie până pe 16 mai 1920, GA 201

CONFERINȚA a II-a

1. *în ultima seară de întâlnire pe ramură:* prima conferință din acest volum.
2. *Otto von Bismarck*, 1815-1898, «Gânduri și amintiri».
3. *menționat deja și aici:* în prima conferință a acestui volum
4. *În timp ce în lumea fizică ceea ce își actualizează omul prin reprezentări poate fi preluat, de fapt, numai exprimat prin materialul fizic, ceea ce poate fi ușor trecut cu vederea:* acest pasaj neclar este în notițele altor participanți, în felul următor: „După moarte nu ne formăm reprezentări în felul în care ni le formăm aici, ci acolo vedem reprezentările, acolo ele sunt percepții. În timp ce în lumea fizică reprezentările sunt aduse cu impresiile exterioare, iar acestea pot fi ușor scăpate din vedere, după moarte lucrurile stau altfel. După moarte, omul nu poate vedea roșul și albastrul, așa cum le vede aici în planul fizic, dar în loc de aceasta el vede reprezentările, tot ceea ce ajunge să cunoască aici conform reprezentărilor, chiar noțional.”
5. *Friedrich Hebbel*, Opere complete, ediție îngrijită de Richard Maria Werner, Berlin 1901 ș.u., Partea a 2-a: Jurnale, vol. 1,

pag. 392, nr. 1745: „După călătoria sufletului, este posibil ca Platon să fie bătut pe băncile unei școli, pentru că nu îl înțelege pe Platon”.

6. *Ce conținut purtăm cu noi în viața noastră sufletească?: vezi, în acest sens, Rudolf Steiner, **Antroposofie, psihosofie, pneumatosofie**, 12 conferințe, Berlin 1909-1911, GA 115.*
7. *Arthur Schopenhauer, 1788-1860.*
8. *exemplul a fost expus de mine și în altă parte: vezi **Creștinismul esoteric și conducerea spirituală a omenirii**, GA 130.*
9. *Christian Rosenkreutz... individualitate despre care vom mai putea vorbi: la Berlin, acest lucru s-a realizat în conferința din 22 decembrie 1912 din GA 141, **Viața dintre moarte și o nouă naștere în raport cu faptele cosmice**.*

CONFERINȚA a III-a

1. *examinărilor pe care le-am început ultima dată aici: se referă la primele două conferințe din acest volum.*
2. *Mișcarea antroposofică trebuie diferențiată strict – cel puțin în gândurile noastre – de orice organizație socială: până în anul 1923, Rudolf Steiner a diferențiat mereu Mișcarea de Societate; între 1913 și 1923 el însuși nu a avut o altă poziție în Societate, decât aceea de învățător și sfătuitor. La întemeierea Societății Antroposofice Generale ca Societate internațională cu sediul la Goetheanum, Dornach, el a încercat să unească Mișcarea cu Societatea, preluând personal prima președinție. Vezi: Rudolf Steiner, **Congresul de Crăciun de la întemeierea Societății Antroposofice Generale**, GA 260, și **Constituirea Societății Antroposofice Generale și a Universității Libere pentru Știință Spirituală. Reclădirea Goetheanumului**, GA 260a.*
3. *că există forțe și entități luciferice: **Știința ocultă în schiță**, GA 13.*

4. *mistici ca Jakob Böhme, 1575-1624, sau [Emanuel] Swedenborg, 1688-1772: vezi în această privință, de exemplu, conferința de la Dornach din 23 septembrie 1923 din GA 225, **Trei perspective ale antroposofiei.***
5. «Educarea neamului omenesc» a lui Lessing: Gotthold Ephraim Lessing, 1729-1781; lucrarea sa a apărut în 1780. Ultimele trei paragrafe din cele o sută tratate acolo, sună astfel:
- „§98. De ce să nu revin adesea, devreme ce sunt trimis să dobândesc noi cunoștințe și noi capacități? Oare iau cu mine o dată atât de multe încât osteneala de a veni din nou nu se merită? / §99. De aceea nu? – Sau pentru că uit că am fost deja aici? Este bine că uit aceasta. Amintirea stărilor mele anterioare ar duce doar la o folosire incorectă a celor actuale. Dar oare ceea ce trebuie să fi uitat acum, l-am uitat pentru veșnicie? / §100. Sau, deoarece în felul acesta s-ar pierde pentru mine prea mult timp? – Pierde? – Și ce aş avea de pierdut? Nu este toată veșnicia a mea?”
6. *în conferința publică: «Copernic și timpul său în lumina științei spirituale», Berlin 15 februarie 1912, în **Istoria umană în lumina științei spirituale**, 16 conferințe din 19 octombrie 1911 până pe 28 martie 1912, GA 61.*
7. *Astfel, am vorbit despre misiunea mâniei, despre conștiința omenească, despre rugăciune: vezi Rudolf Steiner, **Metamorfoze ale vieții sufletești / Calea trăirilor sufletești**, 18 conferințe, Berlin 1909/10, GA 58 și 59.*
8. *Dacă urmăriți o conferință cum a fost ultima conferință publică: «Moartea la om, animal și plantă», conferința din 29 februarie 1912, din **Istoria umană în lumina cercetării spirituale**, 16 conferințe, Berlin 1911/12, GA 61.*
9. *ceea ce se practică la teosofi... și [nota 9a] Opoziția față de noi...: Rudolf Steiner se referă aici la confruntarea de atunci cu Societatea Teosofică. Vezi **Istoria și condițiile Mișcării***

antroposofice în raport cu Societatea antroposofică,
GA 258.